

- 588
- 997

Eesti Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse
toimkond

Noorsoo kirjavara nr. 4

Eesti autorite seeria

A-3810 II

Lydia Koidula

I 588
I 997.

Ojamõlder ja tema minija

Üks jutt eesti rahva röömuks ja õpetuseks,
mis Lydia Janssen üles pannud

Kolmas trükk

Esimese trüki järele redigeerinud A. Raud.

Eesti Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse toimkonna kirjastus
TARTUS 1922

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

24846

A-3810

Eeskõne.

Armas Eesti rahvas! Meie teame ju kõik: mida vanemad teevad, seda lapsed näevad, ja noored linnud laulavad vanade järele, olgu laul ilus või inetu. Kui 1848. a. esimest „Sõnumetoojat“ üles pistsin, tuli „Ojamöldri“ kirjutaja kui viieaastane lapsuke, kelle pää vaevalt üle mu põlve ulatas, oma „titake“ süles, sagedasti mu kirjutuselaua ääre, küsides: „Isa, pai isa, kellele sa kirjutad?“ — „Ma kirjutan eesti rahvale, mu laps, neile rõõmuks ja õpetuseks,“ kostsin mina „mine sa jälle ema juure kanni tegema; palu ema annab sulle natuke saia.“ — „Aga, isa, kui sina pisukeseks jääd ja mina suureks saan, kas lubad mind ka neile kirjutada ühe tillukese raamatu. Isa, kas lubad?“ — „Ja muidugi, mu laps, sina oled ju eesti lapselaps, kes sulle seda keelab?“ — „Aga isa, kas lõikad mulle sule ja lased oma tooli pääl istuda? Isa, kas lased?“ — „Noja ja! Mine nüüd; kuule, ema kutsub!“ Sellega sain ta iga kord kaelast ära. „Jumala käes on küll, kõik võimalik,“ mõtlesin ma iseeneses, „aga sinul, lapsuke, on veel mitu tuult jala all.“

No säh nüüd! Raamat, mis sul praegu näpu vahel, on selle lapse kirjutatud, aga laps pole enam nii lühike, kui ta siis oli. Kas nüüd seesinane esimene raamatukene sulle hääd või paha meelt teeb, ega ma seda tea: aga laps on ometi jõudu mööda oma sõna pidanud.

Ole nüüd hääd inimene, armas lugeja, ja võta see esimene anne armastuses vastu, see tuleb su sugulase käest, ja Jumal andku meile kõtgile kallist teroist, mis meil siis enam paremat on.

Johann Jannsen.

Pärnus, augusti kuus
1863.

Ojamölder ja tema minija.

1. Kus lugeja Ojaveskit ja veskirahvast tundma saab.

Kui õnn ja südamerahu ikka säääl elaksid, kus täied rahakotid ja rasvased põllud on, siis oleks vana Andres Trimm ehk Ojamölder, kuidas rahvas teda ta veski järele hüüdis, vist kõige õnnelikum mees Männiku külas olnud. Oma nelikümmend kaheksa vakamaad põldu ja heinamaad, ise veel veski ja hooned, majad, tegid Andrese jõukaks meheks, ja et raudlaegas voodi all magamiskambris telliskive täis ei olnud, selle pääle oleksin ma kihla vedanud; sest Ojamöldrile oli „nodi“, seda teadis igamees Männiku külas.

Õnne ja südamerahuga on aga üsna ise lugu, ja targad inimesed ütlevad, et mõlemad palju saagedamini madala õlekatuse alla kui kõrgesse kivimajasse aset pidavad tegema.

Ka Ojamölder oli kõige oma rikkuse ja varaga üks õnnetu ja rahutu mees. Kust see siis tuli? Noh, esmalt sellest, et ta üks püsti-ihnuus ja mammonateener oli, kes iial küllalt ja tahtmise järele ei saanud; ning teiseks, et ta lapsed talle puhast südamevalu ja muret tegevat, nagu ta ikka ütles.

Mis tõsi, jääb tõeks. Oma tütre poolest oli Andresel sellega sula õigus. Mähkmeist saadik hellitatud ja mõnitatud tüdruk koolitati linnas, ning et enesel kaunis libe nägu ja isal hästi ümmargune rahapung oli, sai ta viimaks ühele kergemeelsele linna kaupmehele mehele. Noh, nüüd ei teadnud isa ega tütar enam, kui kõrgesse pääd tõsta! Ojamöldri Kata oli ju nüüd kaupmehe proua — kus selle au ots!

See tuuris nõnda aasta võrd aega. Sää! oli ühel päeval kõla väljas: kaupmees Lindner on pankrotti jäänud! Kuis nii ruttu? — Eks teada muidugi, kuidas säherdune linnaelu on. Lindner elas priskesti, prouakene aitas kõrvalt, ja kui viimaks sõrmed kukru põhja puutuma hakkasid, mõtles auväärt väimees: „Parem natukesega kui üsna ilma,“ võttis tee jalge alla ja lippas — Ameerikamaale, kus teisi säherdusi kelme külalt peab olema. Säh, võtta veel kinni! Tahes või tahtmata pidi isa oma Katakese koju tagasi võtma ja temale armuleiba andma.

Aga nii kergemeelne kui möldri Kata ka oli, see hoop läks ometi südamesse ja lõikas sinna sügava haava. Ta põdes ja kidus, ja kui kullerkupud ja jaanililled uuesti õitsema löid ja karjalapsed vainul huikasid, magas Ojamöldri Kata oma väikeses tütreaga juba ammu Männiku kirikuaias.

Jakob, Ojamöldri ainus poeg ja varapärija, oli tuline mees, seda ütles kõik külarahvas, ja päälegi Männiku küla kõige ilusam poiss, seda ütlesid iseäranis kõik Männiku küla tüdrukud. Kes seda ka paremini pidi tundma.

Siiamaale oli asi hää ja isa temaga rahul, aga et Jakob kõigi tütarlaste hulgast just koolmeistri Annat omale abikaasaks nõudis, kui ometi kõik teised Jakobi järele keelt nilpasid, see tegi Ojamöldrile nii suurt meelegaigust, et sagedasti söök ega jook ei maitsenud. Miks nõnda?

Jah, Annal olid kõiksugu hääd viisid ja kombed, ning ilus oli ta päälegi nagu ingel, üks ainus asi puudus tal: raha!

Raha, palju raha — oli aga Ojamöldri öösine igatsemine ja päevane mõte, ja suuremat meelega ei võinud Jakob temale teha, kui üht vaest tütarlast kosida.

Liisa, Ojamöldri perenaine, oli mõistlik, helde ja tasane naisterahvas, kes isa ja poja vahel tänini vaevalt rahu oli pidanud. Aga ta nägi selgesti, et asi kauaks nõnda ei võiks tuurida, sest Andrese viha poja vastu süttis päev-päevalt enam põlema, ja hiljuti alles oli ta ähvardanud Jakobi majast välja ajada, kui ta seda paljast kirikurotti maha ei jäta. Ja Andres oli mees oma sõna tõeks tegema, sest toredamat ja kõrgimat meest kui Ojamölder ei olnud kahekümne versta pääl ümber ringi leida.

Vaesel emal kippus süda lõhki minema igavese tüli ja riiu pärast, mis õhtu hilja peremehega maha heitis, hommiku vara temaga üles ärkas ja terve päev kortsus kulmul ja hapude sõnadega urisedes ja nurisedes toas ja väljas ümber luuris. Päälegi tundis Liisa oma poja südamevalu isa tahtmise üle, sest et tema oma lugu noores põlves karvapäält seesama oli olnud. Mitte ta oma süda, vaid ta õndsas isa tahtmine oli ta Ojamöldri naiseks pannud; ta ise oli ammu ühe teise valinud. Raske südamega oli ta viimaks isa sõna kuulnud. — Ojamölder oma toreda meelega ei olnud teda iialgi selle eest tänanud ja vaatas ka nüüd võõrsilmi oma abikaasa pääle: kas ta ehk Jakobi nõus ei ole. Et sellepärast Liisal kuldsed päevad ei olnud, mõistab igaüks isegi.

Teistviisi, aga mitte parem, oli lugu ülemalnimetatud Anna elukohas. Kui külatänavast üles ja koolimajast veel tüki maad mööda läheme, tuleb meile

kiriku taga vana lagununud hoone vastu viltuste seinade ja sammalkatusega, mis selgesti tunnistab, et hoone ehitajal ammu enam hambad ei valuta. Siin elab vana Sutlepa Tõns oma naise ja toatäie lastega, ehk küll vana hurtsik õiguse pärast ammu oleks pidanud oksjoni pääl müüdnud olema, kui võlapärijal linnas ristiinimese süda rinnus poleks olnud.

Kui Anna isat-emat nii äkisti ära surid, oli Tõns Anna — teada muidugi maksu eest — kasvatada võtnud, ja vallakohtul oli hää meel, et tühjast-paljast lahti said, ja mõni vaeslapse odava hinnaga võttis. Aga paraku! Tõnis ja Rõõt ei mõistnud iseeneste lapsi kasvatada, veel vähem võõrast. Mees oli püsti joodik ja karvupidikiskuja, naine ropp ja harimata, kes enamasti „minu oma“ ja „sinu oma“ vahel vahet ei teinud ja tihti pöidla pikemaks laskis kasvada kui teised sõrmed. Mis pidi säääl laste kasvatamisest välja tulema? Anna sai kasuvanematelt, mida suurem hulk tema sarnastest saab, kui need vaesed on: vähe süüa, palju tööd ning sõimusõnu, ja kui Taevaisa mitte ise oma sõnaga poleks aitama ja trööstima tulnud, oleks ta kogu ni mahajäetud ja unustatud olnud.

„Aga,“ küsib üks ehk teine, „eks Anna läinud ära, kui kasuvanematele tüliks oli?“

Oi jah, küll ta hää laps oleks läinud, ja mõtles vist ennem selle pääle kui meie mõlemad, aga kas ta siis tohtis? — Kui Anna koolist välja sai, palus ta kohtumehi teda teenima panna, et oma leiba sööks ja kasuvanematel kaela pääl ei oleks. Aga nüüd oli lugu lahti! Kas nemad pidavat uuesti tema eest kõndima ja muretsema? Tema olgu rõõmus, et ühte kohta võib jääda. Rõõt aga ei oleks teda kuidagi ära lasknud, iseäranis nüüd, kus ta tütre pulmad ukse ees olid. Sest Anna oli kõigega rahul ja maja mured tema kaela pääl, ehk küll Rõõt teda paigal ütles ri-

suks ees olevat ja hommikust õhtuni töö ja vaeva üle pragas ja sõimas.

Nõnda oli Anna veel tänini Sutlepa peres, ja silmapisaraid ning nutupäevi oli tal enam kui rõõmutundisid.

Lapsest saadik olid Anna ja Jakob ühes olnud — koolis, lugemas ja Jumala armul käinud, sest mõlemate emad olid ka juba sõbrad lapsest saadik. Aeg oli lastest inimesed teinud, aga armastus südames oli ka kasvanud, ja kui Jakob kahekümnekolme- ja Anna kahekümne-aastaseks oli saanud, teadsid mõlemad, et teineteiseta elada ei või. Et Ojamõlder naljalt üht verivaest minijat vastu ei võtaks, seda nad teadsid ka, aga mõlemad olid noored, võisid ning tahtsid oodata ja lubasid ennem surra, kui teineteisest lahkuda — kuidas noore rahva viis ikka peab olema!

Igal linnal ja külal, ma ütleksin, peaaegu igal perel, on oma salajased sosisejad ja posisejad, kes suuremat rõõmu ei tunne kui üht kogemata kuulnud saladust õige ruttu just sellele kuulutada, kes seda koguni teada ei peaks saama — kas Männiku küla üks neist ilma pidi olema? Polnud veel nädalapäevad möödud, siis teadis Ojamõlder otsast otsani, kuidas lood seisid. Aga nüüd oli tuli takus. Andres pragas ja käras, et tuba kõlas, ja kinnitas viimaks vandega ennem surra, kui seda närukaela majasse võtta. Jakob jäi isa kisa juures vagusi, aga vanamees tundis oma poega ja teadis, et ta niisuguseis asjus nalja ei teinud. Aga isa lubas ka oma südames kõik, mis iial võimalik teha, et laste südameid lahutada ja armastust kõige juurtega seest välja kiskuda. Kas nõu korda läks? — Küllap saame näha!

See oli Ojamõldri igapäevane õnnetus ja südamevalu. Nõnda seisid lood Ojaveskil.

Nüüd pöörame kord silmad ühe inimese pääle, kes küll õiguse pärast väärt ei oleks, et õige koer ta pääle haugub ja õige mees ta pääle sülitab, aga keda meie siiski ka tundma peame õppima.

Kirja-Tiits — ta kandis seda nime sest saidik, kui ta vanasti kord vallakirjutaja olnud — Kirja-Tiits oli esimene vahekandja, sõnakäänaja ja kõrvapuhja Männiku külas, üks Taevase Isa päevavaras, kes kõige nurgelisemat lugu ümmarguseks võis lobiseda ja sõnu paremini mõistis seada kui mõni kõrtsitüdruk jalgu. Häbemata ja julge, tuli ta tagauksest jälle sisse, kui teda eest välja visati, ja ilma Kirja-Tiitsuta ei saanud ometi ükski läbi, sest võrukael mõistis kõigile, paremini kui mõni kupu- ehk nõia-eit, mokka mööda rääkida. Kirja-Tiits aitas kosida ja matta, pulmi ning jootusid teha, kirjutas kõik palvekirjad ning rendikontrahid, ja terves Männiku külas polnud ainust maja leida, kuhu Kirja-Tiitsu terav nina ja rõugenud nägu veel poleks tunginud. Ja teada muidugi, ikka hakkas sõrmede külge seda-teist, sest kui amet ka ei austa, siis ta ometi toidab, ja kõik, mis ei karjunud, sellel oli Kirja-Tiitsu taskus ruumi. „Natukene valetada, natukene varastada, see on niisama hää kui pool adramaad“ — vaat' see on sõna, mis justament Kirja-Tiitsu kohta sündis. Sest libesaba puhus mehel ja naisel kõrvad täis, ajas lapsed ja vanemad kokku, kui aga omakasu leidis. Kus puud raiutakse, sääl laastud langevad. Juhtus küll mõnikord ka, et kui asi liiaks läks, mõni laast märgid kõrvapuhja selja pääle maalis; selle ta raputas maha nagu koer vee — mis temasugune häbist ehk aust teadis! — Ühe sõnaga: Kirja-Tiits oli päris Juudas (sest punane pää oli tal ka), keda igas asjas võis pruukida, kuid aga mitte — hää pääle!

Sutlepa Tõns kiriku taga oli Kirja-Tiitsu hää sõber

ja vader. Teada muidugi kuhu põrn maost ja roe rat
tast jääb! Ojamöldriga aga oli asi viltu läinud, sest
see oli Kirja-Tiitsust kord hästi petta saanud, ja ses
asjas oli Andresel imeväärt hää mälu: seda ta ei unustanud
naljalt ära. Siiski oli Ojamölder viimasel ajal
kelmi vastu jälle natuke lahkemaks läinud, ja Kirja-
Tiits selle pääle uhke. Ta ütles tihti Tõnsu vastu:
„Pane tähele, vader, pane aga tähele, ta tuleb ometi
tagasi, — kui ka üksipäini koolmestri Anna pärast.“
Ja siis irvitas võrukael, kui oleks tal Ojamölder juba
kotis. Ja paraku, kelmil oli õigus!

Ühel laupäeval enne jõulu oli Ojamölder linna vilja
müünud, ja et kaup tulus olnud, oli Andrese süda
rõõmus ja nagu lahke. Kodu poole sõites oli ta juba
tükk maad linnast kaugel, kui ta Kirja-Tiitsu kätte sai,
kes linnas ka seda-teist oli talitamas käinud. Kui en-
dine kirjutaja vana rikast Ojamöldrit ta kenade ruuna-
dega nägi tulevat, jäi ta alandlikult tee ääre seisma,
tõmbas mütsi pääst ja kummardas maani, kui oleks
Ojamölder mõni kohtusaks ehk mustakuue-mees olnud.
Rasv petab hiiri lõksu, ja kelm teadis, mis ta tegi.

Uhkele Ojamöldrile oli see väga meele järele.
Äkisti pidas ta ruunad kinni ja hüüdis:

„Tiku pääle, Kirja-Tiits, minu ruunad jooksevad
rutemini kui sinu jalad. Ma mõtlen: on ikka parem
alandlikult sõita kui kõrgilt jala jooksta.“

Nagu välk oli Kirja-Tiits vankri pääl ja nüüd
vahutas suu tänust ja kiitusest; aga mehike jäi õige
kohkuma, kui Andres armulikult ütles:

„Võid minu kõrvale õlgede pääle istuda, — juttu
ajades läheb tee lühemaks.“

„Ei nüüd vanamehe surm või enam kaugel olla,“
mõtles Kirja-Tiits, võttis hoolega kuue hännad lahti ja
istus Andrese kõrva maha. Jutt ja kõne langes turu-

hinnast tänavuse ilma ja külvi pääle, kuni viimaks Kirja-Tiits Ojamöldri ruunasid kiitma hakkas.

See on tõsi,“ hüüdis ta ja löi nahkpükste pääle, et aga laksus, „see on tõsi: uhkemaid loomi pole kellelgi krahvil ega vürstil!“

„Aga mis nad ka maksavad!“ vastas Ojamölder, kellele kelmi kiitus nagu sula mesi mööda rindu maha läks. „Kaks kõrget nisukoormat on nende eest linna sõitnud! Siiski, mis sest viga? Meiesugusel on veel enam salves.“

„Muidugi,“ vastas Kirja-Tiits ning meelitas ja lipitses magusasti edasi, kuni vanamees hää tuju sai. Siis küsis ta äkisti:

„Trimmu peremees, ärge pange pahaks, aga ma olen juba ammu imeks pannud, et te ikka veel ise laadale sõidate: teie rikkusega ja aastatega võiks see töö Jakobile jääda. Ta pole ju ka enam laps, ja kauplemise poolest võiksid juudid veel temast õppida.“

Ojamölder vaatas tüki aega maha, siis ütles ta mõttes: „Tõsi küll, küllap ta nõnda on, aga asi ei lähe ometi korda, mitte koguni! Usu mu sõna, Kirja-Tiits! Ma istuksin ka paremini sooja ahju taga, kui et siin vankri pääl põrun, aga — igamehe king pigistab ta oma jalga! Niikaua kui ma ise veel vähe jalul olen, ei anna ma peremehe keppi käest. Meie päevil on noorrahval iseäralised mõtted ja liiati veel minu Jakobil!“ Ja et vanamehel just kõnetuju oli, lisas ta juure: „Saadaksin ma ta linna, siis läheks lugu veel hullemaks, kui ta on, sest kergemalt ei võiks ta kuskil Annaga kokku saada, kes igal laupäeval Sutlepa Rõõda võinatukest ja mune linna viib. Kirivase päralt! Ma peaksin just laste ja vanade naeruks saama, kui ma ise kõit hakkaksin lööma, millega mind puuakse!“

„Eks vaadake kord,“ lükkas Kirja-Tiits vanameest puusa, „kui hunti hüüad, siis on ta põõsa taga.“ Küm-

mekond sammu nende ees käis Anna, kes, tühi korv käe otsas, linnast kodu poole tõttas.

Ojamõlder ei lausunud sõna, aga ta viskas pää kuklasse, vilistas kord, ja nagu välk lendasid hobused ja vanker vaeslapsesest mööda, kes kokkudes kõrvale astus.

„Oot', oot', vennike,“ mõtles Kirja-Tiits, „sinule mehikesele panen ma kirbu kõrva, kellest sa nii pea lahti ei saa.“

„Mis tõsi, on tõsi,“ ütles ta rebase viisi naerata-des ja vaatas võõrsilmi vanamehe pääle, „kena tütarlaps on koolmeistri Anna, ja Jakob toob teile ilusa minija majasse.“

„Mitte nii kaua, kui minu silmad lahti on!“ karjus Ojamõlder, punane nagu keedetud vähk. „Küllap leiame hullule koerale veel raudahelad!“

„Sellele mitte,“ irvitas Kirja-Tiits, „ja kui teie ta ka paelu panete, teie perenaine laseb ta ometi jälle lahti.“

„Minu perenaine?“ küsis Ojamõlder ja ajas silmad pärani. „Jampsid sa või oled sa purjus?“

„Ei koguni,“ kostis kelm, „mul tulevad aga nii iseäralised mõtted.“ Ta pööras pää Andrese kõrva nõjale ja sosistas: „Olete siis koguni ära unustanud, et Anna kadunud isa vanasti teie Liisat kosida tahtis? Kas ta oma endise peiukese tütrele paha hakkab soovima? — Seep see on: vana armastus ei kustu,“ naeris kelm suure häälega. „Aga mis see mulle korda läheb!“ lisas ta juure ja tegi nii ilmsüüta näo nagu rebane, kui ta kanavargilt tuleb. „Jutust tuleb jutt, ja Trimmu peremees on tark küllalt ilma minu abita aru saama, kuidas lood seisavad.“

Iga õige isa ja naisemees oleks keelepeksja piitsavarrega vankri päält maha ajanud ja talle seda-teist tee pääle kaasa annud, mis mesimagus ei ole, aga kus Ojamõldril seda meele pidi tulema? Ta istus õlekoo

pääl nagu Loti naine, kes soolasambaks sai, ja ei lausunud musta ega valget. Kirja-Tiits oli kaval küll ise ka suud pidama: ta tahtis vanamehele aega anda kuulnud sõnumeid põhjani ära seedida. Vahetevahel kuulis kõrvapuhuja Andrest kord „oi, oi!“ ütlevat, muidu aga jäid mõlemad vait, kuni Männiku küla kaugel paistma hakkas. Siis ütles Ojamõlder:

„Astu maha, Kirja-Tiits, ja mine siit otse Are Tooma kapsa-aiast läbi: ma ei taha, et veskirahvas sind minu vankri pääl näeb, ja mis me isekeskis rääkisime, see jäägu meie kahe vahele.“

„Muidugi, muidugi,“ vastas Kirja-Tiits, kargas vankri päält maha, tõmbas sügavasti mütsi ja sabasteles üle aia kodu poole, täis rõõmu, et asi korda läinud.

Ojamõlder sõitis samm-sammult ja sügavas mõttes veski poole, kus talle pits ja karjakrants saba liputades vastu tulid.

II. Üks külaskäik.

Päev pärast seda oli pühapäev ja just teine Kristuse tulemise päha — aastal 1811. Pühapäeva rahu hingas Männiku küla üle, kus kirikukella helisemine pikalt ja täiesti Issanda päeva tulemist kuulutas.

Ojaveskil oli täna kõik vaikne ja pühapäevne. Laperdaja veskiratta oli sulane Hans juba eile õhtul seisma pannud, nagu see majas sest saadik viisiks oli, kui vaga Liisa siin talitses ja valitses. Kui Andres ka selle „uue kombe“ vastu oli tõrkunud, mis „puhast kahju saatvat“, oli ta viimaks pidanud järele andma, ja nüüd oli ta sellega üsna rahul. Mitte sellepärast, et ta ise kirikusse läks, vaid Ojamõlder mõtles ikka: „Pühapäeval võin ma teha, mis tahan.“ Ja kui kõik ümber ringi vaikne ja rahulik oli, võis ta kõige paremini kastides ja laegastes kraamida ja seada.

Noh, kas Ojamõlder siis koguni kirikus ei käinud?

Oi jah, küllalt! Iseäranis pärast lõunat oli ta õige sagedasti säääl, sest pääga kirikulaua pääl oli palju parem magada kui ööse voodis, kus kange kõha piinas ja vaevas. Õpetaja jutlus oli Andresele, mis lastele ema pääsimine: ta uinutas magama.

Täna oli Ojamölder juba hommikust saadik kodunt ära, kus, ei teadnud keegi. Muidu poleks seda ükski imeks pannud — seda sündis sagedasti, ning teretamisest ehk jumalagajätmisest ei pidanud Andres iial suurt lugu — kuidas öeldud, see poleks muidu imeasi olnud, aga Andres oli täna pühapäeva-vammuse selga ja uue mütsi pähe pannud, — asi, mis ainult kolm korda aastas sündis (jõulul, lihavõttel ja suvistepühil) — kulutamise kartusel. Et ta eile õhtul Kirja-Tiitsuga koju oli tulnud, oli Ojaveskil ka juba tuttav asi — kes rahva suu kinni peab — ja igaüks arvas vanamehe tänast käiku sellega ühte minevat. Üks ütles üht, teine teist, aga õiget otsust ei saanud keegi. Perenaine oli vait, aga ta süda oli raske, ja vägisi püüdis ta üht mõtet unustada, mis tal ikka ja ikka jälle pähe kippus tõusma. Nõnda läks ennelõuna mööda, pärastlõuna, ja õhtu tuli kätte: Ojamöldrit polnud näha ega kuulda. Hirm tõusis Liisa südamesse: kus võis Andres nii kaua viibida? Juba tahtis ta oma ahastuses teda otsima saata, säääl kuulis ta korraga õuevärava kääksuvat ja jooksis rõõmsasti välja peremehele vastu.

„Tere õhtust, armas Andres!“ hüüdis Liisa juba kaugelt oma teisepoolele vastu. „Tänu Jumalale, et sa ükskord kodus oled! Sa ei usu, kuidas ma sinu pärast hirmul olin!“

„Ennäh, vaata imet!“ vastas Ojamölder pilkavalt ja pani vagusi õuevärava kinni. „Nüüd ma tean, mis pärast täna lõunast saadik minu vasak kõrv nii kangesti huugas.“

Liisa ei vastanud sõnagi, aga süda oli mehe halva

teretamise üle valu täis, ja kuidas Andrest ta tundis, oli jäme ots alles tulemas.

Mõlemad astusid tупpa. Kui Andresel jälle tolmune veskivammus seljas ja piibu ots suus oli, tõmbas Liisa ta ahju pingi päälle maha, pani käe ta õla päälle ja küsis lahkesti:

„Aga nüüd ütle mulle ka, vanake, kus sa täna käisid?“

„Muud ühtigi?“ küsis Ojamõlder koguni iseäralisel viisil ja tõusis järsku üles. „Seda võid sa peagi teada saada: Ülesoo Mihkli Leena juures, kus ma meie Jakobi ja tema rikka tütre Kadri vahel kosjalood natukene järjele seadsin.“

„Issand ja Jumal! Seda ma kartsin!“ hüüdis Liisa käsi kokku lüües, ja pisarad tõusid tal silma. „Andres, on's see su kõva ja kindel tahtmine?“ küsis ta siis pool lootes, pool kartes.

„Nii tõesti, et ma tuleval pühapäeval selle pääle jumalaarmule lähen,“ kostis Ojamõlder kortsus kulmul. „Sellele koeraelule tahan ma otsa päälle teha! Hullemaks, kui asi on, ei või ta enam minna; aga kuni minu silmad lahti on, ei pea mu hukkaläinud poeg mul seda närukaela majasse tooma, ja kui sina neile ka kümme ja sada korda oma abi töotaksid! Veel olen ma pere-mehe majas, ja sina, salauss, oled mind viimast korda petnud!“

Liisa oli tasane abikaasa, kes muidu suure kannatusega oma mehe igapäevast urisemist kandis, nende sõnade päälle aga tõusis ta üles, astus Andrese ette ja ütles selge ja kindla häälega:

„Andres, su häbematud ja ülekohtused sõnad minu üle annan ma sulle andeks — vaata, kuidas selle poollest oma südametunnistusega õigeks saad! Et sa aga oma ainust last nii üleannetule, ahnele ja häbemata naiste-

rahvale, kui Ülesoo Kadri on, ära tahad müüa, selle juure on minul, ta lihasel emal, ka sõnakene rääkida.“

„Muidugi,“ karjus Ojamõlder, tulipunane vihast, „sul oleks veel hää meel päälegi, kui verivaene koolmeistri tüdruk ennast kõige suguvõsaga minu laua ääres täis sööks!“

„Vaata, Andres, se'ep see on,“ vastas Liisa vagusi, sinu põhjatu ja päratu ahnus teeb sind lahtisel silmil pimedaks ja ajab sind su oma liha ja verd ära kauplema. Usu aga: kakskümmend neli aastat täis vaeva ja risti on mind sind tundma õpetanud! Raha eest annad sa kõik ära, mida iga ristiinimene pühaks ja kalliks peab -- isa- ning abikaasa-armastust pole sa iial tundnud! Kas õndsas Kataga polnud lugu karvapäält seesama? Naabri Märt oli sulle liiaks halb, ehk tal küll niisama palju või enamgi on kui meil: Kata pidi vägisi saksa emandaks saama. Ja kui viimati pikisilmi oodatud kosiija tuli, kes rõõmusteles enam kui sina peenikese ja uhke linnahärra üle, kes tagajärele muud midagi polnud kui mõni ülesehitatud hilpharakas, kellel enam võlgu oli kui karvu pääs! Aga Jakobit ei pea sa nõnda ära müüma, seda töotan ma sulle Jumala silma ees, sest minul on ka õigus tema pääle, kõrge ja kallid emaõigus, ja selle eest tahan ma seista ja sõdida viimse eluõhtuni!“

See tuli Ojamõldrile nii järsku, et sõna suust välja ei saanud. Kas see tema alandlik ja sõnakuulja Liisa oli, kes praegu nii julgesti kõneles? — Liisa oli ta-sane naine, aga ta oli naine ja tundis oma Andrest nagu oma särgikäist, sellepärast kõneles ta edasi:

„Arvad sa, et ma ei tea, kes sulle need varblased pähe on pannud? Eile õhtul juba kuulsin ma, et sa vana jõleda Kirja-Tiitsuga olid tulnud. Küll mind võidi säääl hästi läbi sugeda! Võid sa Jumala ees vastata, et sa sellest üleannetust kõrvapuhujast oma naist ja last roojastada lased? — Andres, kuule mu viimast sõna:

sunni oma ainust last seda ülejäänud naist võtma, tee oma abikaasa ja poeg õnnetuks, aga siis ära soovi, et ma üks silmapilk kauemini sinu katuse alla jään! Tee siis oma mammonaga, mis õige arvad olevat; minule aga võtku Jumal pea rahuline surmatunnike saata, et ma oma lapse õnnetust ja Taevaisa nuhtlust sinu üle ei näeks!“

Siis lõppes vaese ema jõud; pisarad tikkusid tal silma, ja sügavasti hinge tõmmates pööras ta ümber ning läks pikkamisi kambri.

Ojamõlder istus laua ääres sõna lausumata, aga pikse rutuga lendasid mõtted vanamehe pääs. Õndsas Kata nimi oli nagu okas ta südamesse tunginud; tema Liisa, keda ta omal viisil ka armastas, oli nii kindlasti temaga rääkinud kui ei iial muidu, jah, koguni ähvardanud temast ära minna, kui asi liiaks läheks! Kas teda, rikast ja uhket Ojamõldrit, pidi sellepärast kirikisanda ehk koguni kohtu ette kutsutama, kõige küla kõneks ja naeruks? Säherdused mõtted püüdsid Andrese pääd lõhki ajada. Tund tunni järele läks mööda. Nüüd tuli ka Jakob koju, kes pärast lõunat külas oli käinud, ja et ema juba voodis ja isal jälle kord pilvine tuju oli, läks ka tema pea puhkama... Õues oli kange lumetuisk tõusnud, ja tuul ulus ja kiunus veski ümber, nii et aknad lõgisesid.

Käed selja pääl, käis Ojamõlder toa risti ja põigiti läbi, ja tund tunni järele läks mööda. Aga mida hullemini õues tuul mässas ja rahe akende vastu löi, seda vaiksemaks läks torm Andrese südames ja — viha minnek, kahetsuse tulek! Nüüd, kui ta vaiksemalt asja üle järele mõtles, oleks ta kes teab mis andnud, kui ta täna mitte Ülesoo Leena juures poleks käinud. Ja oleks ta praegu nurjatu Kirja-Tiitsu kätte saanud, kõige selle paha valmistaja, — kes teab, mäherdune uus kisa täna veel Ojaveskil oleks tõusnud!

Aga kambri minna ja Liisalt andeks paluda — seks oli Andres ometi liiaks kangekaelne.

Viimaks pani Ojamölder ukse lukku, tõi pööningult ühe hobuseteki, mille sisse ta enda mässis, ja uinus ahju pingi päale magama.

Teisel hommikul läks elu Ojaveskil vana viisi edasi. Juba Jakobi ja veskipere pärast rääkisid Andrest-Liisat päeval üle, mis just tarvis oli, pärast lõunat ka sõna kaks enam, ja kes lugu põhjani ei tundnud, ei saanud vist mitte aru, mis eile õhtul abielurahva vahel oli sündinud ja räägitud. Iseäranis leidis Jakob isa täna lahkema olevat kui muidu ja lootis sest oma kosjaloole hääd.

III. Pühade laupäev Ojaveskil.

Jõulud tulid ja läksid. Mitte poole sõnagagi ei tuletanud Andres ega Liisa meele, mis nimetatud õhtul nende vahel oli räägitud, ja majaseis oli Ojaveskil justament, kuidas ta kakskümmendneli aastat olnud; mitte parem ega mitte halvem.

Kuidas ta külades ikka on: vaiksete päevade ja nädalate järele tulid vaiksed päevad ja nädalad, ning jürikuu oli ukse ees, enne kui õieti järele mõtelda saadi, — kuu, millest rahvas ütleb, et ta veel tujukam peab olema, kui mõni tanukandja naisterahvas.

Lihavõtte-pühade laupäev oli käes. Väljal õitses oras, laulis lõoke, ja Jumala päike kaotas viimse lumenatukese tee äärest ning väljalt, — toas harisid ja koristasid perenaised, sest talvine must tahtis põhjani välja pühitud saada, ja nurgas ootasid Aini-Marit ka alles pikisilmi saiapulli, mis ema neile lubanud, kui ilusasti toas istuksid ja risuks ette ei tuleks.

Ojaveskil ei pannud küll ka ükski käsi rüppe, aga suurem töö oli tehtud, sest Liisa vaga pruuk oli iga laupäeva-õhtut tõsise meelega vastu võtta. Teistviisi oli lugu Andresega: mil tema põhjatu ihnus töö ja

orjusel otsa leidis! Juba hommiku vara oli ta Jakobi viljakoormaga linna saatnud ning ootas nüüd teda piki-silmi koju, mitte isaliku armastuse ehk pühade laupäeva pärast, — kus sa sellega lähed, — vaid et aga kopikad õige peä laekasse saaksid. Päike hakkas veerema, aga poiss ei tulnud. Iga vankri müriinal jooksis vana-mehe ukse ette, aga päike oli looja minemas, sulased-tüdrukud tulid põllult õhtule, — kes ei tulnud, oli Jakob.

„Ema, kui poisil noore ruunaga õnnetus juhtus?“ ütles Ojamõlder perenaisele, kes põlletäie soojade pullidega köögist tuppa astus.

„Ära karda,“ vastas Liisa, „Jakob on hoolikas ja tee pikk, mis õnnetus tal võiks sündida.“

„Kus ometi mu meel ja mõte oli,“ ütles Andres ka kohe kibedalt, „et ma ise linna ei sõitnud? Aga ma ütlen ikka: sest poisist ei tule elades hääd välja, ja kui ma ise hommikust õhtuni jalul ei oleks, siis. . .“

Andres oli just hää joone pääl iseenele kiituse-laulu laulma, sääl kuuldi õues inimeste kisa. Ruttu astusid mõlemad välja, ja mis nad nüüd nägid, võis küll südame tuksuma ajada. Pikse ruttuga lendas üks kahe hobuse vanker — Ojamõldri kõrge veskivanker — veski poole. Hobuste lakad lendasid, ja mida valjumini vanker kõristas, seda hullemaks läksid hobused, kellel juba ammu ohje ega kutsarit ei olnud.

„Taevane Isa, kus on mu poeg!“ karjatas Liisa inimeste hulka, kes ükski lõhkujaid loomi kinni pidada ei julgenud. Ikka ligemale ajasid hobused.

Sääl kiskus Ojamõlder hirmuga õueväravad lahti ning iseennast sinna taha päästes, nägi ta hobused kui välk väravast läbi ajavat, teist värava tiiba puruks kiskuvat ja värisedes ning vabisedes talli ukse ette seisma jäävat.

Nüüd, mõtleb naaber, küsis Ojamõlder ometi kõige esmalt Jakobi järele. Jah, oota seni! Seks oleks tal

ju põues isa süda pidanud olema. Kui Andres häda möödab nägi olevat, astus ta kirudes ja vandudes ligemale, ja kui veel lõhutud riistad ja murtud ratas ta silmi löid, oli lugu koguni lahti.

Sääl karjatas korraga üks hääl rahva kära ja peremehe vandumise sekka. „Üks surnu vankri pääl!“ Nagu oleks pikne rahva sekka löönud, jäi kõik vait. Siis võttis viimaks sulane Hans südame rindu ja astus vankri pääle.

„Tule Jumal appi, koolmeistri Anna!“ hüüdis ta ülevalt, „aga ma usun, surnud pole ta mitte!“

Nende sõnade juures ei hakka ma katsumagi Ojamöldri nägu maalida. Niikaua kui Annat tuppa kanti ja Liisa oma samariidi südant vaeslapse vastu üles tunnistas, tegi Andres preestrit ja leevitit. Silmad punnis ja käed rusikas, luuris ta ühest nurgast teise, ja poleks hoov külarahvast täis olnud, kära oleks vist praegu juba lahti läinud.

Liisa mure ja hoole läbi oli Anna raskest minesusest üles ärganud ning jutustas nüüd nuttes perenaisele, kuidas kõik oli tulnud. Raske seljatäie turdunud puudega tõtanud Anna kodu poole, kui parajasti Jakob tühja vankriga temale järele saanud. Jakobi palve pääle oli ta vankri pääle koormaga istunud. Senikui noormees üht ratast seadnud, hakanud noor ruun kargama, ja enne kui Jakob veel ohjad kätte saanud, lennanud hobused vankriga juba oma teed.

„Jakobit on Taevaisa armulikult kahju eestkaitse-
nud,“ ütles Anna veel värisedes, „mina aga olen põh-
jatut hirmu ja ahastust kannatanud. Teisel pool küla
katsusin ma maha hüpata, et mind kõikide naeruks
läbi küla ei veetaks, aga raske minestus langes mu pääle,
kuni praegu teie käte vahel jälle üles ärkasin.“

„Vaene laps,“ ütles Liisa silmapisaratega, „Issanda
käsi on raskesti sinu pääl, aga ta ise teab, mistarvis

see hää on. Tema teed on imelikud ja tema arm on iga hommiku uus meie üle. Kui ka kõik sind tõukavad, usu aga ja oota! Nutu ja palve seeme kannab rohket ja rõõmust vilja, kui ka mitte siin ilmas, siis ometi tõesti sääl üleval.“

Vaga perenaise trööstimissõnad vaigistasid viimaks Anna kurva südame. Käsikäes istusid nad teineteise kõrval. Langev päike läikis armsasti läbi akna tupp, ja ema ning tütre pääle tuli ülevalt see rahu, mida maailm anda ei või — aga paraku mitte kauaks.

Pea pärast Anna äraminekut jõudis Jakob koju. Juba õue pääl võttis isa teda vandesõnadega ja ähvardustega vastu, mis pojale puna palgesse ja okkad südamesse ajasid.

„Kaitse mind, ema,“ hüüdis ta tupp astudes, „kaitse mind isa ja mu enese eest!“ Ja enne kui vaene Liisa veel sõna suust sai, mõirgas Ojamõlder tagant järele: „Seisa, hukkaläinud poiss, seisa, et ma su maha lasen nagu hullu koera,“ — ja nagu nool oli ta kambris, kus laetud püss voodi kohal seinal rippus.

„Põgene, Jakob, põgene!“ karjatas Liisa surmahastuses, „Issand kaitsku sind ja andku minule jõudu!..“ Ja seni, kui Jakob toast välja ruttas, võitles vaene ema poolmeeletu Andresega, oma ainsa lapse, oma liha ja vere eest, ja ema armastus toetas ta nõtra kätt — ta sai võidu.

Eluvaevaga kiskus ta püssi Andrese käte vahelt, ajas laengu läbi akna välja ja tõttas siis majast teise külasse ühe sugulase juure eluaset otsima.

Ja kui ta nõnda langevas videvikus kodunt kaugemale ära tõttas, ainuüksi oma surmani rõhutud emasüdamega lageda muru ja nõmme vahel, hakkasid parajasti Männiku külas kirikukellad puhtasti ja selgesti hüüdma, ja nende helin kuulutas rõõmuhõiskamisega rahu ja armusõnumit: „Mina elan ja teie peate ka elama!“

Ja rahu ja vaigistuse sõnumiks oli see kellahäl ka sellele paarile, kes Sutlepa aias õunapuu all seisis, ümberringi õhtu pimedus, pää kohal tähistaevas, ja südames — kadunud lootus ja lahkumiskibedus: Jakob oli Annale kõik kõnelnud, ja silmaveega palus vaga tütarlaps teda isa tahtmist teha ja temast lahkuda.

„Lapse kohus ja maja rahu ei tohi rikutud saada, ja kui üks meie seast õnnetuks peab saama, olgu see mina! Vaeslaps unustatakse peagi, aga Jumal hoidku, et minu läbi ükski isa ehk ema süda murtud saaks!“

Kas jõudis Jakob Annat teisele mõttele saada? — Kes teab! Aga vist see ikka nõnda ei olnud, sest kui mõlemad lahkusid, oleks üks kolmas neid ühest suust kuulnud ütlevat: „Truu — igavesti!“

Veel kaua pärast Jakobi lahkumist seisis üks tütarlaps Sutlepa aia ääres ja tema südame põhjast tõusid palved taeva poole, kus üks silm on kõige üle valvamas ja üks käsi kõiki kaitsemas, kes tema poole hüüavad.

Ja mis tegi vana Ojamölder? — Enam surnud kui elus istus ta pärast Liisa minekut ahjupingi pääl — nüüd oli ju kõik nõnda tulnud, kuidas ta kartis! Hirm, viha, häbi, vaen mässasid ta südames, kuid mitte — kahetsus! Ta südame ümber oli veel paks jääkoor, ja Taevaisa vits pidi kibedamini nuhtlema, kuni see sulama hakkas.

Tõesti, apostli sõna ei valeta, kui ta ütleb: rahaahnus on kõige kurja juur, — ja: mida inimene külvab, seda tema ka lõikab!

IV. Kaks hääd sõpra peavad hääd nõu.

Nädal nädala pääle oli mööda läinud, kuidas päevad Issanda käsu järele tulevad ja lähevad — tänane päev matab eilist ja homne tänast, inimeste kahjust ehk rõõmust, murest ja lootusest hoolimata.

Männiku küla oli oma kevade ehted ümber pannud, ja õitsvate puude ning haljendavate aasade kõrvale sündis sinaja taevas ning lindude ja inimeste rõõmulaul. — Kas Ojaveskil ka? — Jumal paraku, pean vastama: ei mitte! Siin oli vana riiu ja tülivaim aset võtnud, ja Ojamölder oli liiaks nõder teda Jumala nimel välja ajama.

Perenaine oli küll juba kaks nädalat jälle veskis, palumise ja manitsuse varal oli õpetaja ometi niipalju toime saatnud. Aga kes vähegi silmad lahti tegi, võis näha, et lepitus mõlematel puhtaks silmakirjaks oli. Mitte Andrese pärast polnud Liisa tagasi tulnud, vaid et ta Jakobi kasuks kodus enam arvas võivat teha kui mujal. Teeb ometi ükshaavalt veetilk viimaks kivilegi augu, ja ema süda ei anna ju iial usus, armastuses ja lootuses järele. Ja Ojamölder? — See ei olnud Liisat just mitte kutsunud, seda ei oleks ta tore punnija süda iial lubanud, vaid ta oli nii „ümberkaudu“ tulnud, teise ja kolmanda käe läbi. Lahutades oleks ta Liisale vist „kaasavara“ välja maksuma pidanud, ja kuidas me teda tunneme, seda ta ei võinud. Abielu Ojaveskil oli siis nõnda „hääd teed ja hääd ööd“. Jakobist ei tehtud juttugi: ta oli naaberkülas sulaseks ja saatis emale igal nädalal postimehega palju terviseid.

Et Jakob Ojamöldri eluajal Annat naiseks oleks võtnud, selle eest polnud vanamehel kartust, aga kuidas oli lugu sellega pärast Andrese surma? Jakob võib ju sõge küll olla, seda sandi eestvedajat viimaks ometi Ojaveski perenaiseks teha! Ei, see ei tohtinud sündida, selle vastu pidi nõu leitama, aga mäherdune? Se'epsee oli! Ja Ojamölder mõtles ja nõudis ööd kui päeva ning oli seitse päeva nädalas nuriseja abikaasa ja õel leivavanem.

Sääl tuli Andresele kord Kirja-Tiits meele, kes ju kõik nurgelise ümmarguseks mõistis teha. See teadis vist abi, ja vanamees võttis nõuks temaga sõna kaks

rääkida. Aga mitte järsku ja otsekohe, vaid see pidi üsna „tasahiljukesi“ ja „kogemata“ juhtuma, nagu mullu turult tulles. Ja — asi juhtus üsna kogemata.

Ühel lõunal — perenaine oli kodunt välja läinud — istus Ojamölder aias pingi pääl ja puhkas põllutööst. Kүүnarnukke põlvede pääle toetades rääkis ta iseeneses:

„Ja jah, tõsi jääb tõeks: vanadus jõuab silmanähtavalt kätte. Iga uus aasta võtab tüki elu ligi; vanad peavad noortele ruumi andma, ja kes teab, kes tuleval aastal siin künnab ja äestab.“

Siin tulid vanamehele vastu tahtmist Jakob ja Anna meelega. Ta jäi sügavasse mõttesse ja ei pannud tähele, kui armsasti ta pää kohal õitsva õunapuu oksad kõikusid, kus üks laulurästas oma noorele perele pruukosti jagas.

Äkisti pakkus üks hääl vanamehele üli aia tere lõunat. Ojamölder kohkus esiteks, kui Kirja Tiitsu punane pää ta silmi lõi, siis mõtles ta iseeneses: „Sa tuled mulle täna nagu kutsutud.“

Nagu see Kirja-Tiitsu viis oli, hakkas ta soojalt oma külasõnumeid puhuma. „Kas teate ka, Trimmu peremees, et täna vara Sutlepa Tõns kiriku taha Liiva-Hannusele võõraks läinud?“

„Kes? Sutlepa Tõns?“ küsis Ojamölder vastu ja ajas silmad pärani.

„Eks tehke lugu teisiti, kui ta kord nõnda on,“ oli varesesaba vastus, ja et parajasti kirikukellad hüüdma hakkasid, lisas ta juure:

„Säh, kuulge siis, nüüd ta on kohtu poolest, ju ta siis tõsi peab olema.“

Vaheajal oli Ojamölder ligemale astunud ja pakkus nüüd lobisejale üle aia kätt, — au, mida Andres talle veel elades polnud pakkunud. Kelm tundis selle ka ära, kraapis eest ja tagant jalga ja puhus omal viisil seda ja teist.

„Mis saab nüüd Sutlepa onnist ja pihutäiest kartulimaast?“ küsis Ojamõlder. „Et Rõõt seda natukest kaua enam ei pea, on käpuga katsuda.“

„Päälegi kui mina ei taha,“ vastas Kirja-Tiits ja lahutas saba nagu kalkun, kui tal hää meel on.

„Ikka paremaks,“ imestele Andres, „kui sina ei taha? Ega sa ometi „kena“ Rõõda pääle silmi pole visanud?“

„Seda just mitte,“ kostis kelm kõhatades, „aga ma olen Sutlepa rahvale hiljuti maja pääle raha laenanud, muidu oleksid nad välja visatud.“ Ja magusasti naeratades küsis libesaba: „Eks ole tõsi, Trimmu peremees, on ikka veel pahemaid maalmas kui mina?“

„Hm, hm!“ urises Ojamõlder. „Kes teab? Ega ometi rebane ial varganime kanda ei taha. Et säherdused hilpharakad suurustelesid, ei sallinud vanamees elades, sellepärast lisan ta juure:

„Vaata imet, mis inimesest võib saada! Kui su kadunud isa seda teaks, et ta pojalt raha laenu pääl seismas on! Ma mäletan väga hästi, kui kaltsus ja katkenud ta ikka käis ja et ta taga küla karjamaal otsa sai.“

Kirja-Tiits võttis need hapud sõnad vagusi vastu, aga iseeneses mõtles ta: „Oota, vennikene, küll sa taksud mulle selle kahevõrra haljaste rubladega.“

Natukese aja pärast ütles Ojamõlder:

„Kuule, Kirja-Tiits, ma tahtsin õiguse poolest juba ammu sinuga kokku saada — tule ometi tuppa! Mu perenaine on linna läinud, muidu peaksid sa küll silmapilk seitsamast uksest jälle välja patseerima — sa tead, ta ei pea sinust suurt lugu.“

„Tõsi, tõsi, eks ta ole,“ vastas häbemata, „ja kui naisterahvad mind vanast saadik poleks vihanud, — tont teab, kust see tuleb — ma oleksin ka ammu juba tanu all!“

Mõlemad astusid tuppa. Ojamõlder lükkas uksele riivi ette; ara südamega Kirja-Tiitsul tuli seda nähes kerge värin pääle, ja ta ei jäänud enne vagusi, kui vanamees talle istet pakkus.

Käed selja pääl, kõndis Ojamõlder esmalt paar korda mööda tuba, siis jäi ta Kirja-Tiitsu ette seisma ja hakkas:

„Kirja-Tiits, — —“, aga kaugemale kõne ei läinud, läkastus tuli pääle, kui häbeneks ta iseenese eest selle mehega oma mure ja soovimise üle kõnelda. Kui kõha möödas oli, hakkas Andres uuesti:

„Kirja-Tiits, et ma õnnetu isa olen, seda tead sa isegi.“

„Paraku jah!“ kostis kelm ja käänis ohates silmi. Ojamõlder kõneles edasi:

„Noored võivad surra, vanad peavad surema, ja pane tähele, minuga ei tuuri lugu ka enam kaua. On õnnis Kata — Jumal andku ta hingele rahu! — mulle juba halle juukseid küllalt teinud, siis on Jakob mulle koguni kirstunaelaks. Mu Liisa — oh Jumalukene! — Aga mu süda ei kannata sulle seda kõike sügavamalt seletada. Aga nii tõesti, kui ma siin seisan: asi peab teiseks minema!“

„See on üks sõna!“ kihutas Kirja-Tiits järele. „Näidake kord, et teie peremees olete!“

„Kui ma nõnda mõtlen, Kirja-Tiits, kuidas asjad nüüd juba on ja mis neist veel saab, kui mina silmad kinni surun, siis jääb mul viha pärast hing kinni! Kellele olen ma siis siinamaale orjanud ja korjanud? Kellele kokku hoidnud ja kelle eest vaeva näinud? Koolmeistri Annale? Sellele kirikurotile, kellest kõiges Männiku külas enam vaesemat ei ole? Ma peaks ju hullem kui hull olema, kui ma seda salliksin! Ei, ei, ja tuhat korda ei! Ennem läheb maailm hukka! Sellepärast — sellepärast — —“ kõha tikkus jälle pääle — „Kirja-Tiits, Jumal näeb ülevalt, et nad ise mind seks sunnivad,

aga — kuidas sina minule, nõnda mina sinule. Vana Karja-Mats ütles ikka: koera nahale sünnib koera hammas. Kas mõistad?“

„Veel mitte selgesti,“ vastas punapää, kõrvu kikki ajades.

„Juhm!“ hüüdis Andres järsku, „ma arvasin sind ometi targema olevat. Kuule siis: oma viimast seadust tahan ma teha ja poja pärandusest välja tõugata, kui tal ehk pärast minu surma see lõbus nõu tuleks Annat naiseks võtta! Kas mõistad nüüd?“

„Küllalt,“ kostis Kirja-Tiits vagusi, „aga selle poolest jätke paber üsna kulutamata. Kuidas mina teie Jakobit tunnen, ei kohuta see teda mitte märki, ja selle pärast võtab ta Anna veel üsna lahkesti naiseks.“

„Kas sa hull oled!“ hüüdis Ojamõlder otse püsti karates. „Majad ja põllud, raha ja rikkus ühel pool, ja tühipaljas sandikott teisel pool — ta peaks ju tõbras ja lõõp olema, kui ta siin veel koolitüdruku valiks.“

„Ja siiski, Trimmu peremees,“ kostis Kirja-Tiits väga rahulikult, „ja siiski veame kihla: ta on nõnda lõõp! Päälegi — jätame kõik tühja jutu maha — kuidas lugu praegu seisab, kannate ometi sõelaga vett kokku, sest esmalt: kõike ei tohiteie muidugi ta käest võtta, päälegi nüüd, kus ta ainus laps on, ja teiseks: mis ema poolest ta oma on, peate viimse kopikani välja maksma! Kui te mind ei usu, — otsige oma abielukontraht välja. Ma peaksin väga eksima, kui ta sääl sees suurte tähtedega kirjutatud ei seisaks, sest ma olin sel ajal ise vallakirjutaja, ja teie õnnis isa ütles ikka: „Mis kirjutatud, on kirjutatud — seda ei laku ükski koer ega sibli ükski kana maha. — Ehk arvate, et Jakob ema pärandusega rahul ei ole? Ma ütlen teile: üle pää! Ja lühidalt seepärast, et ta nõnda ikka veel jõukas mees on, ja Anna veel päälegi naiseks on saanud.“

„Tühi jutt!“ ütles Ojamõlder, tõmbas kapilaeka

välja ja otsis kahekümne-aastase tolmu ning ämbliku- võrgu seest paberikimbukese välja, mis ta Kirja-Tiitsu kätte andis. Kui endine aus vallakirjutaja paar külge ümber oli keeranud, hüüdis ta: „Sähke, pange prill nina pääle ja lugege ise: „siin seisab suurelt ja laialt!“ Ojamölder tegi, kuidas talle öeldi. „Kus ometi mu mõtted olid?“ ütles ta siis ja pani paberid laekasse tagasi. Mis nüüd hääks nõuks? Tooli pääle maha istudes vaatas ta, kulm kortsus ja käsi lõua all, otsekohe ühte paika. Kirja-Tiits trummeldas senikaua kümne sõrmega aknaruudu pääle ja vilistas üht tutvat kõrtsi lauluviisi.

Tüki aja pärast pomises Ojamölder: „Seda ma enam ei kannata!“ — ja järsku üles tõustes hüüdis ta: „Otsi nõu, Kirja-Tiits, tee asi ümarguseks, ja nii tõesti, kui rahvas mind rikkaks Ojamöldriks hüüab, — üks peotäis hõberublasid ei saa mulle päävalu tegema!“

Nüüd oli Kirja-Tiitsul kits käe all ja ihnus Ojamölder sääb, kuhu ta teda tahtis. Üürikese aja pärast laulis linnuke koguni teist laulu:

„Kuulge, Trimmu peremees,“ asutas võrukael kõhatades, „ma teaksin hädapärast küll veel viimast abi, kui te ise aga mitte karune ei taha olla. — Muidu ei saada ükskord midagi siin ilmas, ja keda üks rohi surmast võib päästa, see ei hakka enne tohtri ja apteekriga kauplema. Vaatke, minul on üks säherdune rohi, ja kui teie Jakob ka esmalt moka kortsu peaks tõmbama ja seest valu saama, — ta aitab ja see on siin pääasi.“

Ojamölder vaatas ootes rääkija silmi.

„Kõige teie ähvarduse, kära ja pragamisega“ — kõneles tark nõuandja edasi — „pole te veel ühtki koera ahju tagant välja meelitanud ega saa seda ka tegema — siin on tarvis tõtt näidata! — Anna peab kõrvale saadetama, muidu ei anna Jakob iial järele; aga

mitte tule ja mõõgaga, — Jumal hoidku, ega me mõrt-sukad pole, — vaid üsna kenal ja rahunõudjal viisil: ta peab mehele minema! Aga mitte teie Jakobile, vaid koguni ühele teisele — mis te arvate? — Mind peab ta võtma, mind! Ehk parem, mina tahan teda võtta! — Kuidas nüüd? Aga ma loodan ka, et selle eest tänulik olete ja Annat mitte kerjaja kombel mulle majasse ei saada — noh, ärge kartke, ma pole mitte häbemata!“

„Kirja-Tiits! See on üks nõu!“ hüüdis Ojamõlder hiilgavate silmadega. „Ja seda võtaksid sa teha?“

„Miks mitte?“ vastas kelm. „Ma muigutan muidugi ammu priske tütarlapse järele mokki, — kana-liha ikka kanaliha?“

„Aga, Kirja-Tiits,“ küsis Ojamõlder kahtlaselt, „kas tema sind ka tahab?“

„Tahab! äh! äh! äh!“ naeris Kirja-Tiits. „Kas säherdusel verivaesel kirikurotil ka tahtmist tohib olla? — Ta peab, veskiperemees, tema peab! Ja pange aga tähele, viimaks tänab ta veel Jumalat, et üks auväärt mees ta on võtnud!“

„Hm,“ mõtles Ojamõlder, „selle pääle ei tahaks ma just ka mitte vanduda.“

Aga Kirja-Tiits lisas juure:

„Ja — mis ma veel tahtsin ütelda — vana Sutlepa Rõõt peab mind aitama; sest Anna või raha! Kas saate aru? Ja päälegi — kuidas mina Annat tunnen, ta on väga ning hää südamega laps ja ei lase asja sinnamaale minnagi. Ehk Sutlepa vanamoor teda küll enam orja kui inimese viisil peab, on ta nõia vastu ometi tänulik ja — ütelge mu sõna kätte — ta läheb lõksu! — Ja Jakob? Esmalt saab ta küll pääd norutama ja ohkama, aga — aeg annab hääd nõu, ja laulu lõpetuseks kuulutan ma teile rõõmsad pulmad teie Ja-kobi ja rikka Ülesoo Kadri vahel!“

Ojamöldri palged läikisid rõõmu pärast; üksainus sõna Kirja-Tiitsu jutu sees polnud talle meele pärast, mis kelm maksust oli nimetanud.

„Ja kui palju küsid sa kaasaraha?“ päris ta kartlikult.

„Kolmsada rubla, mitte tenga enam ega vähem,“ oli vastus.

Ojamölder kargas otse püsti. „Kolmsada rubla!“ hüüdis ta ehmatades.

„Täpipäält nii palju,“ vastas Kirja-Tiits rahulikult, „vähemaga ma Annat ei võta.“

„Palju raha! Hirmus palju raha!“ ütles Andres pääd kõngutades. „Aga vana sõpruse poolest lepid sa poolega ka! Ajad on napid ja minusugune pole ka enam nii jõukas kui vanasti!“

Kirja-Tiits, kes teadis, et vanamehel teist abi ei olnud, sirutas vagusi käe mütsi järele, öeldes:

„Ehk leiate selle hinnaga mõne narri, mind aga mitte!“

Nende sõnadega tõusis ta üles ja hakkas minekut tegema.

„No noh,“ urises Ojamölder, „küsid ja pakkudes sünnib kaup, ja kolmesaja rubla eest võin ma ometi suud lahti teha.“

Ütlen lühidalt: mõlemad auväärt mehed said kaubale. Kakssada kuuskümmend rubla oli Anna verehind, nelikümmend oli Andres ometi maha tinginud.

„Et surm aja järele ei päri,“ tegi Kirja-Tiits, kel see amet ju käes oli, sedamaid kontrahi valmis, ja Ojamölder maalis suurte tähtedega oma nime alla. Pärast seda peeti veel nõu, et Kirja-Tiits oma kosjaga alles vastu sügist pidi tulema, — kõik „rahva pärast!“

Õhtu jõudis kätte, kui Ojamölder ning ta auväärt nõuandja lahkusid. Kui Andres Kirja-Tiitsu hoovist välja laskis, kippusid koerad nagu meelest ära endise

kirjutaja kuivanud jalgu kinni, nagu oleksid nad teadnud, et nurjatu praegu üht uut kurja oli valmistanud.

V. Mis mõtted sõda Ojaveskisse, Männiku külasse ja Sutlepa peresse tõi.

Üks või teine meie seast mäletab ehk veel, et õnnis ema ta lapsepõlves, kui vallutat poissi vaikseks tahtis saada, hüüdis: „Punapart tuleb!“ See nimi vaigistas sedamaid iga lapse ja ajas enam kui ühel vanemal juuksed pääs püsti. Poole maailmaga, mis ta oma alla oli võtnud, mitte rahul olles, sirutas Napoleon I oma käe ka Vene riigi järele välja, kes tema naabriga, inglasega, üksipäinis Euroopamaal Prantsuse väge ja võimust naeruks panna julges. Ööd kui päevad kõndisid võitja lugemata väehulgad üle Vene piiri püsti Moskva linna vastu, kus kõrk Prantsus Vene riiki ja keisrit oma peos arvas hoidvat. Uhke Prantsus oli kaks asja unustanud: Vene isamaa-armastuse ja Vene talve. Suure lootusega kõndis ta oma teed ja ei pannud mikski, et üheainsa auahnuse läbi miljonid elu ning tervise kaotasid. Mõni emapojake, kes Punapardi väe hulgas punase palgega ja sirge kasvuga välja kõndis, tuli haavatud ja kahvatanud, ühe jalaga ja ühe käega tagasi, — kui ta üleüldse veel tagasi tuli ja mitte kaugel lahingupaigas igavest und ei maganud! Need olid rasked päevad rikastele ja vaestele, suurtele ning väikestele, sõjahäda hingas nagu luupainaja iga maja ning südame pääl. Mis vaenlane eest leidis, seda rikkus ja põletas ta, ning mis tema käest pääsis — ja seda oli vähe — selle võttis soldatite läbikäimine ära. Sõja ajal on paraku sõber ja vaenlane selle poolest ühed: mõlemad tahavad, ükski ei too, ja kust nad läbi lähevad, jäävad haledad märgid järele.

Soldatite võtmine, sõjahirm ja mure olid ka Männiku külasse võõraks tulnud ja andsid vaesele rahvale palju kannatada. Mõni maja, kust muidu lauluhääl ja rõõmukisa kõlas, oli nüüd nuttu ja kaebamist täis. Sõda võttis poja vanemate keskest, kiskus peigmehe pruudi kõrvalt. Kes võis ütelda, kui palju neist siin maailmas veel kokku sai?

Päike oli looja minemas. Aias õunapuu all istus, käed süles, Liisa, Ojamöldri perenaine, ja ta silma eest läksid viimased eluaastad mööda, iseäranis tänised, mis nii palju valu ja vaeva, risti ja silmavett olid toonud. Toominga ladvas jutustasid kaks rästast ja väljal tõusis lõoke taeva poole Loojale õhtukiitust laulma.

Sääl langes selja tagant üks käsi raskesti ta õla pääle. Ruttu pööras Liisa enese ümber.

„Jakob! Taevane Isa, mis see tähendab?“ karjatas ta ehmatades. Kohkunud ema ees seisis ta poeg, väemundris, lõigatud juustega.

„Ära ehmata, armas ema,“ ütles Jakob, istus ema kõrvale maha ja võttis täis armu tema väriseva käe oma käte vahele; „ma olen ise sõjameheks heitnud ja lähen homme nekrutitega linna. — Ema,“ hüüdis ta, kui ta Liisa suurt ahastust nägi, „ema, ma ei jõua üksi koju jääda, kui teised keisri ja isamaa eest sõdivad! Mina ei arva seda põlve, kus inimene kõige kallima eest sõdib, nii hirmsaks kui need, kes kisendades ja nurisedes lahkuvad. Kuis võin ma silmi üles tõsta, kui teiste käed end mõõga järele välja sirutavad isamaa vaenlase vastu, ja mina, noor ja täis jõudu, istun kodus ahju taga. Ma häbeneneks inimese eest silmad pääst, kui ka teised mulle selle andeks annaksid. Ma tean küll, et ma ainus poeg olen, aga ma tean ka, et ma sellega isa tahtmise üle ei astu! Maja õnnetu ja rikutud seisukord närib mind, kus ma käin ja seisán, — sinu kannatus ja häda, kallid ema, rõhub mu sü-

dant ööd kui päevad, ja ometi ei või ma seda kõik teiseks teha, kui ma mitte Jumala ja inimeste ees valelikuks ja petjaks ei taha saada, sellepärast lase mind minna! Minu ja iga õige mehe kohus on ju häda ajal isamaa eest oma verd kuni viimse tilgani valada! Minu südametunnistus ütleb mulle, et ma õigust teen. Issand saab sind trööstima, kuni ta mind ükskord tagasi laseb tulla, — kui see tema tahtmine on.“

Vaata, need olid mehe sõnad, ja kui palju meie seast nõnda mõtleks, lugu oleks meie maa ja rahvaga parem.

Liisa süda tahtis valu pärast lõhki minna, aga — Jakobil oli õigus. Seda pidi ta, ehk küll kurva südamega, ise tunnistama.

„Ja mis ütleb Anna?“ küsis ta viimaks, ja pisarad jooksid vaese ema palge üle nagu allikast.

„Anna,“ ütles Jakob ja pööras näo kõrvale, „Anna on õige ja tugeva südamega tütarlaps; tema saab sind trööstima ja toetama, kui mina kaugel olen. Tulen mina tagasi, siis on ehk mõni asi teiseks läinud ja — kes teab — isa süda minu vastu ehk ka pehmemaks; jään ma kaugele mulda magama, siis saab Anna sulle hää ja sõnakuulelik tütar olema? Armasta ka sina teda — minu pärast!“

Ehavalge oli kustunud, kui ema ja poeg lahkusid. Ema õnnistusega ja ta silmaveega antud loaga pööras Jakob, kui ta Sutlepa aias õunapuu all oli käinud, oma seltsimeeste sekka tagasi.

Teisel hommikul läks Jakob teiste nekrutitega linna, kust ta (sest et nad neli nädalat veel siia jäid) emale ja Annale sõnumeid lubas saata. Kui uued soldatid küla-tänavast läbi läksid, vaatas neile Sutlepa õuest kaks märga tütarlapse silma tagant järele.

Kui Ojamölder veel selsamal õhtul Liisa käest kuulis, mis Jakob nõuks võtnud, vaatas Andres imes-

tades perenaise silma, pööras vagusi ümber ja läks sõna lausumata veskisse. Mis ta südames mõtles, seda nägi ükspäinis Jumal.

Mis nii mitmele tuhandele nutusõnum oli, et see Ojamöldri otsata ihnusele rõõmusõnum ei olnud, mõistab igäuks isegi.

Et Männiku küla kaunis suur ja peaaegu tee ääres oli, võtsid rügemendid tihti siin korterit, pea jalamehed, pea ratsamehed, ja mõnikord oli Ojaveskil paarsada meest öömajal, — siin polnud ruumipuudust!

Kui Ojamölder juba enne Prantsusest lugu ei pidanud, „kes üks tõrkuja rahutu rahvas pidavat olema“, siis vihkas ta neid nüüd, „kus nende sõjaisu tema kallist raha söövat“, südame põhjast. Andres oli — muidu kuulmata asi — kaheksasada rubla linnast välja võtnud, ja et Jakobit enam kodus ei olnud, kolmanda päevilise pidanud võtma, kellega tal see õnnetus oli, et ta kolme eest võis süüa, ja viimaks küüdivedamise ja napi heina ja kaera varal lõppesid Ojamöldri uhked ruunad silmanähtavalt nahaks ja kondiks, soldatid aga — ta süda nuttis sees — soldatid üleannetud võtsid oma loomadele, mis ja kui palju tahtsid.

Veel üks asi näris Andrest, ehk ta seda küll kellelegi ja peaaegu iseeneselegi ei tunnistanud — mure Jakobi üle! Aga et ta selle läbi ka leplikumaks ja heldemaks oleks läinud — mitte kaugeltki! Just vastuoksa: vanamees oli tõrkujam kui muidu, ja kui Jakob nelja nädala pärast linnast isa ja ema jumalaga laskis jätta, käskis Ojamölder teda niisuguste narritempudega rahule jätta. Veel parem, ühel päeval varitses ta Kirja-Tiitsu ja tegi talle tuld taha, et kord kosjalooga hakatust teeks.

Nõnda läks siis ühel hommikul kõla läbi Männiku küla: „Punane Kirja-Tiits tahab koolmeistri Annat kossida! Suurem hulk naeris ja rääkis kenast kosjas käigust

seda ja teist. Teised mõistlikumad arvasid, et selle kosjaskäimisega vist iselugu pidavat olema ja — need panid muna kesk pesa. Vaesel Annal polnud see aga naeruasi. Pühapäeval kirikust tulles oli Kirja-Tiits häbematul viisil Annale oma nõust ja soovimistest rääkinud. Kohkunud tütarlaps keelas teda kõvasti, mitte elades selle pääle mõtelda; aga Kirja-Tiits polnud mees nii kergesti järele andma. Hoidis Anna hommikul tema eest kõrvale, siis tuli ta lõunal ja õhtul jällegi — ning kui viimaks nägi, et asi nõnda ei läinud, siis puges ta Rõõda selja taha.

Nii valmis, kui Sutlepa eit enne oli mõnda hääks kiitma, mida iga õige mees laitis: vana kortsunud Kirja-Tiits ja noor priske Anna see näitas ometi ka temale kentsakas, ja ta ei tahtnud esmalt õnge külge hakata. Aga lugu läks pea teiseks, kui Kirja-Tiits nelja silma all ütles: „Kuule vanamoor! Sa aidad, et Anna mind mida varem, seda parem võtab, ehk — otsi, kust üks õue läheb! Kas mõistad? Nüüd vali!“

Kuidas öeldud: see aitas! Nüüd leidis Rõõt korraga, et Kirja-Tiits ja Anna üksteisele nagu loodud ja kosija pääläest jala kannani häid kombeid täis on, — Annal oli ühe kiusaja asemel kaks.

„Parem tahan ma surra kui teda võtta!“ vastas vaene tütarlaps nuttes; kui Rõõt jälle ühel õhtul „kainist kosijast“ juttu tegi.

Sääl ütles Rõõt, põlle otsaga silmi pühkides, kuha ta vägisi mõne pisara püüdis ajada: „Oh Anna, sa ei tea, mis õnnetus minule sest tõuseb, kui sa ei ütled! Kirja-Tiits tõotab mind majast välja ajada, ja siis võin ma julgesti sandikepi kätte võtta.! Sina üksipäini võid mind hädast ja vaesusest päästa, ja ma loodan su hääst südamest, et sa seda ka teed. Nääriks oled sa kolmeteistkümmend aastat minu katuse all, ja — Jumal näeb ülevalt — ma olen sind pidanud ja kaitsnud

nagu oma lihast last ja sind käte pääl kannud, kui sa kolme aasta eest leetris olid. Tuleta seda meele ja halasta ühe vaese naise, su teise ema pääle! Ehk arvad sa, kui Jakob elus veel tagasi tuleb, et vana ihnus Ojamölder oma ainsal pojäl sind lubab kosida? Oota seni! Ennem langevad tähed taevast ja tõuseb päike õhtu poolt: ütle mu sõna kätte! Aga ega sa nii jõle ole! Sa oled ju ikka mu tark ja sõnakuulelik laps olnud, — sellepärast tee ükskord kõigele õnnetusele Ojaveskil ots, kus sinu pärast puhas mure ja meelehaigus aset on võtnud! Kirja-Tiits pole veel ammu nii hull, kui teda siin külas välja puhutakse, ja oma leivanatukene on tal ka! Parem pääsuke peos kui kotkas katusel: verivaene tütarlaps nagu sina, ei tohi kaua valida, muidu jääb ta üsna ilma ja võib tagantjärele sõrmi lakkuda. Sellepärast ütle jah, ja ma tahan veel surmavoodil sind tänada!“

Nõnda lobises vanamoor veel tüki aega edasi, ja polnud just väga imeks panna, kui Anna (keda Rõõt lahkete sõnadega üleliia ei mõnitanud) selleläbi liigutatud sai. Palavad pisarad silmis, läks ta vaikselt toast välja omale kehvale asemele üles pööningule.

Niipalju oli Rõõdal õigus, et ta Anna lapsepõlves oma juure oli võtnud, aga armastanud polnud ta teda elades, ja armastuse ja armuleiva andmise vahel on meie teada suur vahe, nii suur, et Sutlepa rahvas seda kolmeteistkümnnes aastas täita ei mõistnud. Siiski ei mõtelnud Anna täna kolmeteistkümnne-aastase piina ja vaeva pääle, vaid tuletas üksnes seda pisukest hääd meele, mis ta (päälegi raha eest) siin oli näinud, — ja tänamata südame pidas Anna lapsest saadik süsimustemaks süüks.

Teiselt poolt aga tõusis manitsedes ja ähvardades üks kallis kogu ta silmade ette: Jakob, kellele ta oli töötanud truuks jääda, kes kaugel Venemaal tema töö-

tuse ja sõna pääle uskus ja lootis. Ja tema ema, uhke ja ahne Ojamöldri helde ja tasane abikaas, kes igalt poolt tõugatud vaeslast kuulsal pühade laupäeval nii armulikult vastu oli võtnud ja teda palunud Jumala abi pääle lootes kindlaks jääda! — See truu ema, kes siis — ise otsani kindel — pühal õhtul võõraste juures öömaja pidi otsima! Kas tohtis Anna tema truudust ja armastust nõnda maksta! Härdasti nuttes surus vaeslaps lõkendava näo padja sisse.

Kesköö leidis Anna veel voodi äärel istuvat ja tulevate raskete päevade pääle mõtlevat. Kõigest valust ja kurbusest, silmapisarate ja õhkamiste vahelt tõusis aga nagu koiduvalge tuisuse öö järele lapselik usk ja lootus ta südamesse Taevaisa armu ja helduse pääle, kelle teadmata varblane katuselt ega juuksekarv inimese pääst ei lange. Käed ristis langes Anna põlvili maha ja pani lapselikus palves kõik mured Jssanda pääle. Ja nagu tema poole õhkamine iial kuulmata ei jää, tuli ka Anna südamesse rahu ja lootus tagasi. Kinnitatud südamega tõusis ta üles, ja luugi poole astudes vaatas ta vaikselt väikese kirikaia pääle, mille müürid luugist paistsid ja kus teiste seas ka tema õndsa isa ja ema ristid kuuvalgel seisid. Talle tulid järgmised armsad laulusõnad meele:

„Oh jäta mured maha,
Mis südant vaevavad
Ja võtavad vaeva teha,
Et väga kurvaks saad.
Su kohus pole seada
Neid asju ilma pääl:
Küll Jumalal on teada,
Mis kasuks tuleb tääl.“

Üleval kõrgel hiilgas otsata taevalaotus oma tuhandete tähtedega — Jssanda valvajad silmad õnne ja õnnetuse üle! Annale tulid need õnnelikud päevad meele,

kus ta veel kui rahulik ja mureta laps õndsate vane-
mate juures elas, kus hellad käed teda kandsid ja
armsad silmad ta üle valvasid. Isa ja ema — nad
magasid ammu mullas — elus ja surmas truud! Nende
haua päält tõusis nagu liikuv, läbipaistev lina — niiske
udukate üles.

Hommiku pool taeva küljes aga läikis rõõmsasti
ja heledasti koidutäht, nagu tahaks ta vaeslapsele tule-
vaid rõõmupäevi kuulutada. Ja ikka kindlamaks läks
Anna südames mõte: Jakobile truuks jääda ajalikult
ja igavesti!

Hakkas juba vähe koitma ja üks ning teine külakukk
häält tõstma, kui Anna, surnuks väsinud, luugi kinni
pani ja uimaselt veel väheseks ajaks voodi heitis.

Teisel hommikul ei lausunud Rõõt eileõhtuse kõne
üle sõnakestki, aga Anna vastu oli ta imeväärt mahe
ja magus, nii et Anna vägisi aru sai, et jutt sellega
veel ammu otsas ei ole. Ka kena „peiukest“ polnud
enam nädal otsa Sutlepal näha, jooksis teine aga seda
sagedamini linna, kust ta mõnesuguseid sõnumeid
tagasi tõi.

VI. Kuidas käis Punapardi käsi Venemaal ja Kirja - Tiitsu käsi kosjas.

Ahnus ajab auku! — Kuldne sõna, mis mitte
üksipäinis Ojamöldri, vaid ka mõne suurema mehe, ise-
äranis aga Punapardi kohta tõsi oli. Prantsuse auahne
keiser oli oma väehulgaga viimaks Moskva linna jõud-
nud ja arvas nüüd õnnega koos olevat. Kentsakas näis
küll olevat, et uhkele võõrale keegi vastu ei tulnud;
aga kes teab — neil polnud ju praegu mitte aega! Ta
ootas ja ootas. Kui ikka veel inimese hinge näha pol-
nud, hakkas ometi pääd kõngutama. Viimaks võttis
nõuks ka ilma palumata sisse astuda. Kui aga rüge-

mendid kordamööda uhkel kombel Vene päälinna sisse kõndisid ning iga kümne sammu järele kõrvale vaatasid, kas venelased ka kummardavad ja prantslasi nähes pakku panevad, siis said nad imeks pannes aru, et Moskva linn tühi oli, nii tühi, et prantslased üksipäini linna-rahvas olid! Palju ei jäänud neil aga aega selle imeasja üle järele mõtelda, sest vaevalt olid soldatid linna tühjades lossides ja hoonetes korterit võtnud, sääl kuuldi esiteks tasa, siis ikka valjumalt ja valjumalt neid hirmsaid sõnu: „Moskva põleb!“

Esmalt pidas igituks seda tühjaksjutuks; suurtes linnades juhtub ju tulekahju iga päev ja kustutatakse niisama pea jälle ära. Kui aga siin üks uhke hoone nagu iseenesest põlema läi, sääl teine, siin kolmas ja neljas, ikka hakatajaid näha polnud, kuni kõik üksainus tulemeri oli — sääl said kokkunud prantslased aru, et tulesüütajad venelased olid, kes võõrale sooja sauna tahtsid valmistada. Oma kõrgeks- ja kallikspeetud päälinna oli Vene rahvas põlema pistnud, et vaenlane tema sees otsa leiaks. Mis võis Punapart teha, kui kõige väega selles suures jaanitules otsa ei tahtnud leida, kui tahes või tahtmata — kodu poole pöördä!

Nüüd aga tuli põgenejatele vaenlane kaela, kelle vastu mõök ega püss ei aidanud — Vene külm! Nagu oleks 1812. aasta talv teadnud, et tal võõras saata oli, tõi ta tuisku ja külma kaasa, millega õrnad väljamaalased koguni ei olnud harjunud. Sinna juure tuli veel, et tulles toit ja moon üleannetult raisatud saanud, — Moskvast pidi ju kõike küllalt olema, ja nüüd oli peenikene peos! Külmast ja näljast jõuetud prantslased langesid kümnekaupa tee ääre maha, kus lumetuisk neid pea valge katte alla mattis. Sääl ei hoolinud sugulane sugulast; tuima silmaga nägi tuttav tuttavat tee ääre maha langevat; ühe leivatüki ehk hobusekondi pärast läi vend venna ja sõber sõbra ilma armuta maha.

Nälg, külm ja kasakad tegid uhkest Prantsuse väest paljad inimeste kogud, kellest vaevalt mõni sada viimaks Vene piiri kätte sai.

Ja Punapart ise, kelle auahnus neid tuhandeid surma oli ajanud? Ju ta oma väega nüüd ka häda ja viletsust kannatas?

Vale puha! Kerges Vene saanis põgenes Punapart üle piiri omale maale. Elagu või surgu soldatid, mis see temale tegi, kel neid kodus veel küllalt oli! . . .

Pöörame nüüd jälle Männiku külasse tagasi, kus need sõnumed palju rääkida ja mõtelda andsid, ning iga õige Eesti süda vaenlase põgenemise üle rõõmustas.

Ühel hommikul istus Anna üksi toas ja vokiratas vuras, ning peenikese lõnga sisse ketras tütarlaps mõne ohkamise Jakobi pärast, kes kaugel Venemaal haavatud ehk koguni surnud võis olla. Säääl läks tasakesi toa-uks lahti, üks punane pää, nagu rõugearmisid täis, paistis tупpa. Pää järele tuli keha, ja Kirja-Tiits kõiges oma aus ja ilus seisis Anna silmade ees.

Mehikese esimene küsimine oli Rõõda järele, ehk ta küll vanamoori ise eest ära oli saatnud, et Annaga kord nelja silma all võiks rääkida. Ojamöldri haljad rublad ei läinud tal ööd ega päeva meelest ära.

Nagu ta ikka häbemata oli, võttis ta tooli ja istus Anna kõrva voki ette. Anna tõusis vagusi üles, võttis voki ja istus kutsumata võõrast eemale ahjupingi pääle.

„Kas muud midagi?“ küsis Kirja-Tiits, „seda võin mina ka,“ — lükkas siis istme eemale ja oli sedamaid jälle Anna kõrval. Nüüd oli pääsi kena ja karsket neidu meelitada, ja seda näis ka võrukael põhjani mõistvat, sest „linnuke“, „lilleke“ ja „armsam õis“ jooksid Kirja-Tiitsu moka üle nagu vesi üle veskiratta. Kui viimaks lobisejal hing kinni jäi ja aevastus pääle tuli, ütles Anna vagusi oma lõnga kedrates: „Ikka pääle,“

kui see teile nalja teeb! Ma ei pane suuremat pahaks, sest — ühest kõrvast sisse, teisest välja!“

See oli Kirja-Tiitsul nagu pangitais külma vett pä-rast saunast tulekut: ta arvas juba lõnga otsa kätte saavat ja nüüd polnud ta veel kuigi kaugel. Kui ta alles ühe teise nõu üle järele mõtles, juhtus õnnetuseks, et Annal lõng pooli pääl katki läks.

Seda nägema ja hoobilt vokki ketraja eest ära tõstma, oli Kirja-Tiitsul esimene töö.

Imestades vaatas Anna häbemata mehe otsa.

„Mis see jälle peab tähendama?“ küsis ta paha meelega.

„Igale tööle oma palk!“ hüüdis Kirja-Tiits ja tõstis voki kõrgele. „Arvad sa, et ma voki ilma hinnata kätte annan? Ei, kullake! Aga et see esimene kord on, olen ma ühe musuga rahul.“ Nende sõnadega astus ta Annale sammu kaks ligemale.

Nüüd oli aga Anna kannatus lõppenud. Ühe joo-nega oli vokk jälle ketraja käes, ja kui Kirja-Tiits palka ise tahtis võtta, lendas võimetu kosija Anna jõudsa käe läbi vastu ust, nii et uks pragises. Sel silmapilgul astus Rõõt tuppa...

Aga tule, Jumal, appi! Oli Anna esmalt vihma käes, siis sattus ta nüüd räästa alla! Kõige maailma sõimu ja vande nimed sai „narukael, keda tema, Rõõt, puhtast halastusest majasse võtnud“, kuulda. Et Kirja-Tiitsu kosjalugu mitte liig tulus ei olnud, oli selgesti näha. Palju ei puudunud, siis oleks „hää südamega“ kasuema Annat käte ja jalgega tallanud. Kohkunud tütarlaps oli riidekirstu ja voodi jalutsi vahel pelju-aseme leidnud ning töötas oma südame ahastuses kõik küla kokku karjuda, kui teda rahule ei jäeta.

Ühe naise juures nagu Sutlepa Rõõt ei aidanud säärane ähvardus midagi: ta ärritas teda veel enam.

Kaval peiuke pööras aga korraga asja ümber ja

karuse külje sissepoole. Oma kosjalooga ei tahtnud ta kära teha, sest ta teadis ette ära, et kõik Männiku küla Anna poolt seisaks. — „Tasa, tasa, kallis vater,“ vaigistas ta kisendajat Rõõta, „aegamööda asjad käivad! Üks nõuab üht viisi, teine teist. Kui mina maailma ei tunne, siis ei tunne teda keegi! Meil pole ju sellega ruttu. Homme on ka veel päev, ja ehk tuleb neitsikesele sinnamale mõistus tagasi. Rumala veskipoisi nõudmine on väga ta lihasse ja luusse kasvanud, ja kergemeeleline peab ennast juba veskiperenaiseks.“ — „Aga,“ ütles ta, ennast Anna poole pöördes, „aga ma ütlen sulle: säherdused mõtted jäta Jumala nimel maha! Mina tean, kui kõrges need valjad ripuvad ja sinu tulevast äiataati tunnen ma seest- ja väljastpidi. Veel tänapäevani kahetseb ta silmad pääst, et ta sind mullu piitsavarrega välja ei ajanud. Sellepärast võta mõtted kokku, mu kaunike, ja ära puhu tuult taeva poole! Kuidas öeldud, tuld meil just taga ei ole, ja mardipäevani võin ma ikka veel kannatada — aga siis ka mitte silmapilkugi kauem! Minu pärast aja siis oma kiusu edasi, saada Jakob, tema vanemad, ise end ja Rõõt häda ja viletsuse sisse. Siis tahan aga mina selle eest hoolt kanda, et ükski koer enam leivatükki su käest ei võta! Kas kuuled?“

„Paras, paras!“ ässitas vanamoor. „Mardipäevani veel, siis aga kasigu ta mu silmist!“

Vaene Anna tahtis häbi pärast maa alla pugeda, aga — aeg annab hääd nõu ja mardipäevani võis palju teiseks minna.

Ja nõnda ka oli. Taevataadi sõna: „Küllalt!“ oli Punapardil pikema kriipsu rehknungist läbi tõmmanud, kui ta esmalt arvas. Kui Euroopa vürstid ja rahvad nägid, et selle üleannetu üle ka võitu võis saada, mõtlesid nad: „Mis me veel ootame!“ ja tõstsid nagu oras pärast vihma pääd üles. Preisi kuningas ja meie

keisri õnnis onu — Julmal kergendagu tema mulda! — tulid kõige esmalt kokku; nende ümber kogusid kõik teised Euroopa vürstid ja kuningad. Rügemendid, sõjahulgad kogusid end igast otsast ja nurgast kesk Saksamaa südamesse kokku Prantsuse üleannetust ja uhkust nuhtlema. Liisa suust sai Ojamölder kuulda, et Vene väe hulgas ka Jakob Saksamaale kõndinud.

Kena on temast mehikesest kuulda küll, aga maailma kartus ja lootus ei annud ka Ojamöldrile seekord aega oma õnnetuse ja meelegaiguse pääle mõtelda. Ka Kirja-Tiits laskis mardipäeva vagusi mööda minna — tal võis vist kahtlane olla, sel kirjul ajal omale majapidamist asutada.

Kui Sutlepa Rõõt kord sest päätükist kõnet tegi, ütles punapää: „Anna ei jookse käest ära, ja — aeg annab hääd nõu!“

Nõnda oli siis vaesel lapsel „kaunist kosijast“ rahu ja seda julgemini võis ta oma lootust Issanda pääle panna.

VII. Taevataadi nuhtlusevits.

Jälle läksid nädalad ja kuud mööda, ja ikka ligemale jõudis see silmapilk, kus Euroopamaa sõjahulgad Punapardile alandust pidid õpetama. Aga keset võidulootust ja võidurõõmu ilmus rahvale uus vaenlane, kelle vastu lukk ega müür, riiv ega mõök ei aidanud. Lahingupaigad ja sõjahaigemajad olid tema kodu ja tema nimi — koolera ehk katk.

See kole sõja saatja, kelle õhk juba surma ja ahastust tõi, tõstis nüüd oma kahvatanud, inetut pääd ja päris oma osa selles maailma tülis. Paastukuul 1813 tuli hirmus külaline ka Männiku külasse ja võttis esimese korteri — Ojaveskil.

Sulane Hans hakkas päävalu ja külma kaebama.

Ehk Liisal küll varssi soe õlu käepärast oli, läks haigus tund tunnilt raskemaks, ja kui teisel päeval linnast tohter toodi, ütles ta tõve — katku olevat.

Ojamõlder oleks iseene nahast välja hüpanud. Seda õnnetust olevat tal veel tarvis! Hans olevat ta parem käsi, ja kui ei oldud viimasel ajal põllutööga üle künka saadud, siis nähti nüüd lugu veskiga niisamuti minevat. Ja pääasi: kui pea võis haigus ta enese külge hakata, mis siis?

Vaevalt oli seepärast tohter läinud, siis ütles Andres perenaisele: „Ema, õnnetus on kord sündinud, aga ära tee seda Jumala pärast oma hellusega hullemaks! Hans peab majast välja minema ja seda silmapilk! Hää sõna eest võtab teda Karja-Mari ka, ja minu teada on ta hää ja viisakas naisterahvas.“

„Parem ikka kui sina,“ hüüdis Liisa, „kes sa jälle uut pattu oma hinge pääle tikud võtma. Vui, Andres! Häbene oma silmad pääst, et sa vaesele sulasele, kes sinu teenistuses vanaks ja tuimaks on läinud, nüüd haigeasetki ei taha anda! Aga — see ei lähe sinule kordagi, ja ma ütlen sulle: „Hans jääb meie juure! Sul on muidugi enese eest küllalt vastata!“ — „Leenu, Leenu!“ hüüdis ta üle ukse, „jookse ometi ruttu Känna-eide juure ja ütle, et ma lasen paluda teda hää maksu eest Hansu juures valvata.“ Ja Andrese poole pöördes lisas ta juure: „Känna eit mõistab teda paremini kui mina ja sina, tema plaastrisõnad pühakirjast kosutavad tihti enam kui kõik tohtri kibedad ja magusad rohud.“

„Naiste lori! Puhas naiste lori ja muud midagi,“ pahandas Ojamõlder. „Tean ammu, kuidas lood siin lähevad: üks tahab paremale käele, teine jälle pahemale, et iga „õige“ mehe pää ümber hakkab käima.“

Liisa läks oma tööle ja laskis „õiget“ meest urise-

da. — Tüki aja pärast tuli Leenu tagasi: Kännu eit olivat ise soetöves haige.

Liisa jäi natuke kohkuma ja näis järele mõtlevat, mis nüüd hääks nõuks. „Eks võta ometi Karja - Mari,“ ütles Andres jälle, kes ikka kartis, et Liisal omal mõni võõriti mõte tuleks. „Seda natukest, mis Hansul tarvis, mõistab tema ka.“

„Ei,“ vastas Liisa, „esiteks on Karja-Mari hooletu, teiseks kurt ja kolmandaks — ajaks ta kõik küla lori täis. Küllap leian pärast nõu ja seni valvan ise Hansu juures.“ Ojamõldril kukkus ehmatuse pärast suu pärani, aga senikui ta alles parajat vastust otsis, oli Liisa juba üle õue saunas, kus Hans raske haigusega võitles.

Üheksa ööd ja päeva istus Liisa ilma hirmuta oma samariidi töö juures, aga alati ei käi Jumala tahtmine meie tahtmisega kokku. Tõbi tõusis ja tõusis, ning küm-nendal ööl oli Hans surnud.

Kui ta vaikselt pühapäeval pärast lõunat maha oli maetud, palus Liisa oma meest teda linna saata seda ja teist talitama. Igal teisel ajal oleks Andres praganud ja vastu tõrkunud, aga täna oli surma mõte ka tema südame külge koputanud, sellepärast vastas ta: „Sõida, ema, sõida, millal mina sind keelsin.“

Nõnda istus siis Liisa enne lõunat vankrile, päevi-line võttis piitsa kätte, hüüdis „possol“ ja vanker läks edasi, nii et tee tolmas.

Linnas tõttas Liisa oma asju toimetama: imelik rutt näis teda taga ajavat, ja ta tõttas pea jälle kodu poole. Ilm läks ka varesekarvaliseks ja vihma jooksis nagu oavarrest maha. Üks külmavärin teise järele käis Liisa kehast üle ja pää hakkas tal kangesti valutama.

Ojamõlder võttis perenaise lahkemalt vastu kui muidu. Kui Andres Liisa punetavat nägu nägi, ütles perenaine, see tulevat vist rutulisest sõidust.

„Sa oled haige, ära salga,“ ütles vanamees magama

minnes, ja vaevalt oli Liisa voodi heitnud, säääl hakkasid ta hambad ka külma värinal lõgisema.

„Säh, säääl ta on! Oh sa minu Issand ja Jumal!“ hüüdis Ojamölder ja tikkus ruttu jälle voodist välja riie-tesse. Ja et see tema viis oli, ka siis veel kibe ja torakas olla, kui ta hää meelega helde ja tasane oleks olnud, lisas ta juure: „Hans oleks Karja-Mari juures ka võinud surra ja sina oleksid ometi terveks jäänud.“

„Mis Jumal teeb, on hästi kõik,“ värisesid Liisa sinised mokad, ja minestades langes ta aseme pääle.

Kõige väega langes töbi vaese naise pääle, kelle keha valvamise ja murega juba ammu jõuetuks oli jäänud. Sagedasti oli mitut inimest tarvis, et jampsijat haiget voodis kinni pidada.

Vaene ja vilets aeg tuli nüüd Ojamöldrile, millal hädakoorem teda verehigini surus ja vaotas. Ojaperes, kus muidu veski klaperdamine ja inimeste hääled kõlasid, oli nüüd kõik vaikne nagu kirikaaia. Kaugelt ja ligidalt läksid veskilised oma teradega teise külasse — veskiratas seisis, ja rahulikult tegid veski ämblikud tema kasti sisse oma võrgud.

Suve külv tuli käte, aga tahes või tahtmata jäi tänavu suurem osa põldu kesaks: töötégijaist oli puudus. Tohter oli ütelnud, et Ojaveskil katk olevat, ja sulased ning ümmardajad pugesid pakku. Kas nemad teiste süü eest kannatama pidavat?

Nagu inimese kogu, lõppenud ja kahvatanud, kõndis hiljuti veel nii jõudus Ojamölder ainuüksi tühjas majas ja koledas veskis. Jah, tõesti need olid viletsuse ja ahastuse päevad! Ja kõige välispidise häda kõrval hakkas nüüd esmalt tasa, siis valjumalt ja valjumalt üks häääl südame põhjast hüüdma, — häääl, mis päev-päevalt valjumaks läks ja vanamehele kui kohtupasun näis olevat, mis talle kõrva hüüdis: see on patu ja ülekohtu palk!

Ja nagu naeru ning pilkamise varal läksid ka lahked

kujud ta silmist mööda: rahu, tervis, õnn ja armastus tema naisega, Jakobi ja Annaga. „Kõik on otsas!“ hüüdis ta südamevaluga, „Liisa sureb, Jakobi lasevad nad maha, ja Anna — vihkab ja vannub mind koguni!“

Kui ta nüüd oleks mitu sündinud asja tagasi võinud võtta, kui koguni teiseks oleks elu Ojaveskil pidanud minema! Säherdused mõtted närisid ja vaevasid Andrest, nii et ta ööd ega päeva rahu ei leidnud ja nädalas vanemaks läks kui muidu aastas.

Muidugi ei olnud see seespiline ahastus Ojamöldri vanale kehale koguni tulus, ja kui tohter paari päeva pärast jälle tuli, ei pannud ta suuremalt imeks, kui ka Andrese voodis maas leidis.

Jumala veskid jahvatavad pikalt, aga peenikeselt.

VIII. Üks truusüda.

Mida mitu veel uskuda ei tahtnud — see ei sündinud ju koguni nende tahtmisega ühte — kuulutati nüüd kohtu poolt: Männiku külas on katk! Õiguse pärast pidi see tähendama — Ojaveskil, sest külarahva tervis oli tänavu kindlam kui enne iial. Need Männiku küla targad eided ja soolapuhujad, kes rohtu kasvama ja ämblikke kolme versta päält kõhima kuulsid, need arvasid sellepärast ka: seekord olevat liig kartus üsna ülearu, tänavu tahtvat Taevataat aga ülekohut nuhelda ja koolmeistri Anna pärast olevat Ojamõlder seda sajavõrra teeninud.

Paraku vana tuttav maailma lugu: teiste üle mõistame kohut, kui ei saaks Taevaisa üksi enam läbi, ja meie peaksime teda hääst südamest aitama; teistesilmas näeme pindu ja palki, omas silmas ei pane me seda tähele. Lugu on vanast saadik nõnda olnud ning saab seks jääma — ja see on kurb küll.

Kas Männiku küla õiged inimesed õiguse said? Seekord ei seletanud Taevataat neid teiste seast, sest veel selsamal õhtul hakkas tõi just teises küla otsas,

kõndis tänavast üles ja alla ning võttis mõne kaasa, kes seda eile ei arvanud. Nende seas, kes sõrmega Ojaveskile näitasid, oli, teada muidugi, Kirja- Tiits esimeses reas. Selsamal päeval veel jutustas ta Sutlepal suurelt ja laialt, kui vaene lugu veskil olevat.

„Pane tähele, vader,“ ütles nurjatu Rõõda vastu, „seekord kipub vanale ihnusele ots kätte! Paras, paras! Kuidas sa aseme teed, nõnda sa und näed! Ükski ta järele ei nuta, ja mina koguni mitte.“

Kui sügavast südame põhjast need sõnad aga tulid, jäägu ütlemata, sest pruut ja kaasarahha ei läinud veel tänini ta punasest pääst ja Andrese „ots“ oleks kõik tuule pillanud.

Üks süda aga oli Männiku külas, kellele Trimmu pere õnnetus suurt muret ja südamevalu tegi, ja see oli — Anna. Kus ta ka käis ja seisis, ikka kõlasid rahva suust kuulnud sõnumed ta kõrvas, ja sügav halemeel unustatud ja laimatud haigetega täitis ta südame, Ta mõtles ja arvas, kahetses ja muretses, ja ikka selgemaks läks ta südames see nõu: kõik kiusu, häbi, viha ja vaenu unustada, veskile tõtata ja maailmast mahajäetud Ojaperele nõu ja tööga abi saata — Issanda sõna järele: armastage oma vihamehi ja tehke hääd neile, kes teid vihkavad!

Et kord kindel nõu peetud, ei viivitanud Anna seda tõeks tegemast. Ühel kenal jürikuu hommikul, nii vara, et haned alles paljajalu käisid, astus Anna Jumala nimel oma raske tee pääle. Et rahva küsimuste eest pääseda, läks ta üle Sutlepa heinamaa.

Külas oli veel kõik vaikne ja rahulik: täna oli ju pühapäev ja igaüks magas kauemini kui muidu. Lõoke aga oli juba üleval ning hõiskas oma hommikulaulu taeva poole ja hernepõllul võttis tuipere pruukosti.

Ikka kõrgemale tõusis päike, armsasti lehkasid vainud ja aasad; igal pool ärkasid linnud üles, rapu-

tasid kastetilgad sulgede päält ja võtsid noort hommi-
kut rõõmulauluga vastu. Lille-õites sumisesid mesi-
lased, ja iga oksa ning lehe, rohu ja põõsa küljes läi-
kisid arutud kastetilgad nagu Looja auks valatud kal-
lid pärlid.

Anna nägi, kuulis ja tundis kõike, ja Issanda loodus
pühapäeva-ehetes tuletas temale seda meele, kes kõik
nii armsasti ja kaunisti on teinud. Niisuguses mõttes
oli ta tüki maad edasi jõudnud ja kõik muu unusta-
nud: säääl lõi esmalt Ojaveski ta silma — ja äkisti pi-
das Anna sammud kinni. Veel ükskord, nii ligidal,
läks ta meel kahtlaseks.

Üks aasta, üks ümmargune aasta oli mööda sest
silmapilgust, kus Anna nutupäevad olid alanud. Mõni
samm edasi, — siin tee kõrval majas elas ja — kan-
natas see, kes tema eluõnne ja rõõmu püüdis rikkuda.
Veski ise küll seisis ja puhkas nüüd, kas ka vaen ja
viha südames järele andnud — kes võis seda teada?
Pühade laupäev kõige oma piinaga, viletsad päevad ja
kurvad, silmaveest rikkad ööd tõusid Anna silma ette,
ja kes teab, mis mina või sina, armas lugeja, Anna
asemel oleksime teinud. Aga kes koolmeistri Annat
ara südamega tütarlapseks pidas, see laskis täiesti mär-
gist mööda. Jakobi ja ta kannataja ema kujud astusid
Anna silma ette. Südant rindu võttes astus ta ruttu
edasi ja seisis pea Ojaveski hoovis, kus kanade ja ha-
nede hulk talle karjudes vastu jooksis.

Kuidas koguni teisiti oli siin kõik täna kui mine-
val aastal selle ajaga! Hoovis ja laudas, mis toona täis-
kära ja müra, oli kõik lage ja tühi. Kaevuvinn näitas
kurvalt taeva poole, kui tahaks ta sellesinasele kaebada,
et inimesed tema unustanud. Anna viskas siblijale hulgale
peotäie teri ette, siis astus ta tупpa.

Köögis leidis ta ainsa majapidaja, altsauna eide,
kolde ees — magavat. Kolm nädalat oli vanake ööd

kui päeva Liisa voodi ees valvanud, täna sai viimaks väsimus võidu. Anna jättis ta puhkama ja läks ettetuppa.

Põksuva südamega ja hinge kinni pidades astus ta kikivarvul perenaise sängi ääre, keda ta jampsides ning segaseil silmil mõtles leida. Aga ta hõõrus silmi — kas see silmamoondamine oli? Kanges higis, aga rahulikult hingates magas Liisa magusat ja sügavat und!

Mida Anna imeteoks pidas, sai tal pärast selgemaks. Mineval ööl oli haigus järele andnud ja perenaine jälle paranemas. Jumala armu ning heldust kiites istus Anna voodi jalutsis ja vaatas üksisilmi armsa magaja pääle. Tükk aega läks mööda — ja külas hakkasid kirikukellad hüüdma.

Sääl liigutas ennast haige, ärkas üles ja vaatas imeks pannes ümberringi kui inimene, kes pikka ja hirmust und oli näinud. Nüüd langesid ta silmad Anna pääle, — ja kui lugeja arvab, et ta teda siin nähes imestas, siis on ta võõriti tee pääl. Lahkesti pakkus ta Annale kahvatanud käe ja ütles nõrga häälega:

„Jumal õnnistagu su tulemist! Ma teadsin küll, et Jakobil õigus oli!“

Nüüd palus Liisa pisut süüa, ja nagu nool oli Anna toast väljas. Köögi uksele tuli talle saunaeit vastu ja kippus kohkudes põlvili kukkuma, — ennem oleks ta viimse päeva tulemist ootnud kui koolmeistri Annat Ojaveskil! Aga temasarnaste viisil kaval ka, nägi ta Annas juba tulevast perenaist, kellele ta õige mokkamööda arvas rääkivat, kui Ojamõldrit sõimas ja kirus. See oli nüüd kõige pahem viis Anna sõbraks saada, ja kui ta sest aru sai, pidas ta targalt suu.

Liisa sõi paar lusikatäit sooja suppi, siis jäi ta uuesti magama. Nüüd sai Anna aega oma samariiditööd ka Andrese vastu hakata. Sellega oli paraku vilets lugu. Ojamõldri vastu oli tõbi valjum ja kangem kui kellegi muu vastu; selle kõrva tuli veel seespidine

valu: uss, mis ei sure, ja tuli, mis ei kustu. Kui sa-
gedasti oli jampsijal vanamehel Anna ja Jakobi nimi
suus, kui kibedasti kaebas ta iseenese üle pikil õil, kus
hukkamõistja südametunnistus und ta silma ei lubanud
tulla. See näris ja piinas teda ning kaotas ta vähest
eluvõimu, ja kuuskümmend neli aastat selja pääl ei
olnud talle ka mitte toeks! Tohter, kes ükskord näda-
las seitsme versta tagant sinna sõitis, raputas iga kord
enam pääd, sügas kõrva tagant ja — ei ütelnud midagi.

Seda kõik kuulis Anna jutuarmastaja saunaeide käest.

Kui Anna argsel sammul kambri ja Andrese voodi
ääre astus, leidis ta tema pikali, käed ristis, silmad
kinni, ja surnukarva huulte vahelt tungisid mõned se-
gased sõnad. Annal oli, kui peaks Ojamõlder praegu
oma viimase jõuga üles kargama ja viha ning vannet
ta pääle hüüdma. Aga kõik jäi vait, vait nagu mullas,
— voodisambas tiksus üksik puukoi.

Vaenelaps pühkis käega üle silmi, kui tahaks ta
kõik pahad mõtted unustada, siis hakkas ta tööle, —
siin oli talitada küllalt.

Ta kloppis Ojamõldri viletsa aseme üles, seadis
pääpadja kõrgemale ja kattis haige kinni. Vanamehe
rammetu keha oli nagu väeti laps Anna käte vahel,
tal polnud jõudu silmigi lahti teha.

Kui soojus uuesti soontest läbi läks, otsis ta käsi
heldet avitajat ja langes tänades Anna pää pääle, kes
voodi ees põlvili maas oli.

Üürikese aja pärast tõusis Anna üles, tegi akna
lahti, et kevadeõhk umbsesse kambri pääseks, ja hak-
kas siis tuba harima, mida ka mitu nädalat enam pol-
nud sündinud.

Korraga karjus Ojamõlder ta selja taga: „Petis,
hulgus, kasi mu silmist! Anna mu varastatud laps
tagasi!“ Kohkudes pööras Anna ümber; voodis istus
Andres segaseil silmil, käed rusikas ja vaht suus. Ikka

valjumalt hakkas ta jamsima, ikka kõrgemale tõusis viha Kirja-Tiitsu päale, kuidas Anna nüüd mõistis — ta viimne jõud tahtis ses võitlemises lõppeda.

Sääl astus Anna haige voodi ääre, pani käe ta palava pää päale ja katsus hellade sõnadega teda vaigistada. Kui ta rääkis ja trööstis, taganesid mustad kujud Ojamöldri silma eest, ta jäi aegamööda vaiksemaks. Silmad kinni, langes ta, surmani nõrk, asemele tagasi, ja ta kahvatanud huuled nimetasid tasakesi Jakobi ja Anna nime. Tema südames aga tegi Jumala vaim tööd ning ajas kõva kalju vett andma ja kuiva kepi haljendama.

Kaht haiget valvates roomasid päevad Annal igavalt ja kurvalt mööda. Jakobist ei olnud sest saadik, kui ta väljamaale läinud, sõnumeid tulnud — elas ta või oli ta surnud, seda teadis ükspäinis Jumal! Palju räägiti ühest suurest lahingust, kus ka Vene väed Punapardi vastu sõdinud, — kas Jakob nende seas olnud, ei teadnud keegi ütelda. Tihti, kui Anna ükski oli, jooksis palav silmavesi, ja mõni salajane ohkamine tõusis südame põhjast üles. Aga Anna oli kange palves ja kindel usus ning Taevaisa töötused kinnitasid neid ikka uuesti usus, armastuses ja lootuses.

Kui ma neid ütlen, siis ärgu pangu vader imeks, mul on siiski õigus. Üks hele täht läikis ju ikka Anna pilvise ja pimedada taeva küljes: Liisa tervis läks päev-päevalt tugevamaks, ja kaks armastajat südant kõnelesid nüüd sellest, mis neil maailmas kõige kallim oli.

Ojamölder ise jõudis päev-päevalt hauale ligemale — seda võis iga laps näha. Vahel jamsides, vahel kaevates ja iseennast hukka mõistes, kadus ta viimne jõud ära. Aga mida nõrgemaks ta keha läks, seda elavamaks läks ta vaim, ja Taevaisa kündis ja külvas ta hingepõldu, kui ta tööriistad ka just siidpehmed ei olnud. Siiski — ka tema süda pidi veel rõõmu ja

rahu leidma, mis kõik üle selle oli, mida ta palus ja mõistis.

Ühe iseäranis rahutu öö järele uinus Andres vastu hommikut magama. Anna, truu ja kannatlik valvaja, astus natukene õue, et rohuaias palavat, uimast pääd jahutada. Sää! kostis läbi vaikse hommiku hobusekapjade müdin ta kõrvu, ja eemalt kõlasid inimeste hääled. Ta kuulatas — korraga välkus üks mõte ta pääs ja ajas südame kangesti tuksuma: kui see müdin lahingu sõnumiga kokku läheks? Nagu välk jooksis Anna tупpa, trepist üles pööningule, kust läbi luugi maanteed kaugele võis üle näha.

Ja mis nägi Anna? Mis see oli, mis Annal hinge kinni pani ja palged kuumama ajas? Soldatid! Nii kaugele, kui ta terane silm ulatas, ei seletanud ta muud midagi kui soldateid! Rügement rügemendi järele kõndis vägi linna poole. See oli osa Vene väest, mis võõralt maalt koju tuli. Haljad sõjariistad läikisid päevapaistel, ja rõõmus kõne ja kõla tungis ta kõrvu.

Esmalt tahtis Anna alla jooksta seda sõnumit ka teistele kuulutama, aga — süda ei lubanud! Nagu kinni naelutatud seisis ta luugi ääres ja vaatas maha.

Ja rügement rügemendi pääle tuli ja kadus maantee pääl, otsatu rida vanu ja noori, ratsa- ja jalamehi, ikka veel ei tahtnud lõppeda. Aga nii teraselt, kui Anna ka vaatab, nii suure hoolega, kui ta silm iga roodu läbi otsib — Jakobit ta ei leia!

All on Annat tarvis, teab, et teda otsitakse, ta silmad hakkavad valutama, aga ta ei liigu paigast, hoolikamalt lendab ta silm läbi otsatu sõjahulga.

Nüüd metsa ääres lähevad read harvemaks, ots jõuab kätte, viimased tulevad ette — Jakobit ei ole nende seas!

Nagu noapiste läheb otsatu valu Anna südamest läbi — — sää! tõuseb kaugel uus kärin. Jälle läigi-

vad sõjariistad, ning uus lootus tõuseb Anna südamesse — vanker vankri järele, mitu sada tuleb ligemale.

Nüüd seletavad väsinud silmad sõitjaid: oh seda nimeta valu ja häda! Mis ta nüüd näeb: koltunud näod, augus silmad, verised haavad — on sõja hirmus palk ja maks! Ja kui ta veel halatsetes lõkendava südamega pikka haigete rida mööda näeb minevat, jõuab viimane vanker kätte, peab kinni, pöörab veski poole sisse, ja — Anna silm langeb haavatud, kahvatanud Jakobi pääle!

Karjatus nii valju, et maja kõlas, tungis Anna suust, siis lendas ta enam kui jooksis ülevalt maha, ja viie minuti pärast oli Jakob ta käte all voodis, ning armastaja ema ja pruudi palved tõusid tema eest taeva poole.

Ja Taevaisa kõrv oli lahti kuulmas. Jakobi haavad said Anna ning Liisa mure all pea paremaks, ja nädala aja pärast ajas ta, kuigi nõrgalt ja vaevaselt, jälle voodist üles. Pruudi silmad hiilgasid seda nähes.

IX. Vana on möödas — vaata, kõik on uueks läinud.

Ojamöldri surmavoodi ääres leiame kõik oma sõbrad liigutatud südamega koos, sest haud lepkitab ülekohtu ja surm annab andeks.

Andrese hing on lahkumas, aga haua ääres on veel Jumal ta silmad lahti teinud, et ta näha saaks kõike õnne, mida ta nii kaua põlanud. Käed ristis, seisavad ta omaksed ta ümber ja iga silmapilk kardavad nad nuttes viimast õhkamist kuulda.

Aga veel üks kord teeb surija suure vaevaga silmad lahti. Önnistades langeb ta silm Anna ja Jakobi pääle. „Jumal õnnistagu teid, ja sind — kallis Liisa —“ liiguvad ta valged huuled... Siis kannab surmaingel

ta hinge igaveste hoonete poole. Üks südamlük „Meie Isa“ läheb teda naise ja laste suust õndsas tee pääle saatma.

* * *

Üks aasta pärast seda olid Ojaveskil rõõmsad, aga väikesed pulmad. Kui noorpaar kirikust tuli, ütles Jakob oma Annale kätt pakkudes ja lahkesti ta silma vaadates: „Eks ole tõsi, kallis Anna, et kes silmavees külavad, peavad rõõmuga lõikama?“

Anna aga vastas, käsi risti pannes, liigutatud südamega:

„Mu kohus pole seada
Neid asju ilma pääl,
Küll Jumalal on teada,
Mis kasuks tuleb tääl.“

„Aamen!“ ütles Liisa ja pani õnnistades käed laste pääle pääle.

Veel kaua elasid Jakob ja Anna Ojaveskil, oma ema austades, oma lapsi jumalakartuses kasvatades ja kirjasõna „Tehke hääd neile, kes teid taga kiusavad“ Suttlepa Rõõda ja Kirja-Tiitsu vastu täites.

Tõsi jah, mis nendega siis sai?

Eks „kuidas töö, nõnda palk!“ Ühe riiu juures, kus punapääl oma harjunud kombel kaks venda kokku kihutas, olid mõlemad mõistlikud ära leppima: said aga siis nurjatu Kirja-Tiitsu kätte ja rookisid teda nii korra järele, et eluaeg luud-liikmed enam terveks ei saanud. — Tema ja Rõõt, kellele ka pea oksjon tehti, elasid nüüd annetest, mis küll salaja anti, millest aga kõik küla Anna auks ja kiituseks kõneles.

Peaksid kõik Annad ja nende õed nõnda tegema, siis oleksid asjad hääd.

Ja sellega on meie jutt otsas.

Tähtsamad muudatused tekstis:

7. lhk. 5. rida ülevalt: on pro maad leitakse;
7. " 3. " alt: Jakobi järrele keelt nilpas d pro keelt
ta järrele nilpasid;
- 9 " 16. " " terve päev pro päev ülle;
11. " 4. " " küllap pro mis ep;
15. " 12. " " Liisat kosida tahtis pro Lisa järrele
kossis;
16. " 4. " ülev.: ära seedida pro ärra seada;
17. " 14. " " kulutamise kartusel pro kullutamisse polest;
18. " 2. " " jäme ots pro paks ots;
19. " 3. " " Ojamölder pro Kaevomölder;
21. " 10. " " abielurahva pro kahhe abbiellorahva;
21. " 13. " alt: kuu pro üks ku;
23. " 13. " " temale järrelé saanud pro tedda tagga sanud;
23. " 4. " " ei veetaks pro veddada ei saaks;
24. " 16. " " voodi kohal pro vodi ülle;
27. " 8. " " juure lisatud: lisas ta juure;
27. " 5. " " Waheajal pro ses vahhes;
27. " 4. " " au pro üks au;
27. " 3. " " veel pro ka veel;
29. " 11. " " kuidas pro midda visi;
31. " 1. " " saadetama pro sadetud sama;
83. " 3. " " Õhtu jõudis pro Hilja jõudis;
35. " 7. " " täis jõudu pro jõukas;
37. " 2. " " tahab koolmeistri Annat kosida pro
kossib koolmeistri Anna järrele;
18. " 16. " ülev.: pära.t sõna teist vahele jäetud lause: mis vist
armsaste ue naisevõtja ninnasse ei
haisend;
38. " 4. " " häbematal pro omma häbbematal;
38. " 15. " alt: loodud pro loodud olleks;
40. " 19. " " Issanda pääle pro Issanda süddame peale;

41. lhk. 6. rida ülev.: Kentsakas pro Pentsakas;
 22. " 22. " " tulesüütajad pro tulleassutajad;
 42. " 9. " alt: harjunud pro õppind;
 44. " 9. " ülev.: esimene töö pro üks töö;
 45. " 1. " " karuse külje pro karruse;
 45. " 2. " " ette ära pro peast ärra;
 46. " 10. " alt: rahvale uus pro rahva üle üks uus;
 46. " 8. " " sõjahaigemajad pro sõapiddalid;
 47. " 12. " ülev.: hellusega pro elledussega;
 48. " 15. " " alati pro ikka;
 49. " 15. " " millal hädakoorem teda pro üks aeg,
 kenne hädda ja koorm tedda;
 50. " 18. " " kuulutati nüüd kohtu poolest pro sai nüüd
 kohtu polest kulutud;
 52. " 13. " alt: „ara südamega tütarlapseks pidas pro nõdra
 süddamega tüttarlapse eest ostis;
 56. " 1. " " kärin pro kohhin;
 68. " 10. " " harjunud kombel pro vanna modi.
-